

Motion

1980/81: 1251

av Olof Palme m. fl.

om insatser för barns och ungdomars levnadsmiljö och uppväxtvillkor m. m.

Sammanfattning

Utvecklingen när det gäller barns och ungdomars levnadsmiljö och uppväxtvillkor uppvisar både positiva och negativa drag. För att komma till rätta med de problem som finns krävs åtgärder över ett brett register i samhällsarbetet och på flera olika områden. I flera socialdemokratiska motioner läggs förslag fram som har stor betydelse också för barn och ungdom. I förevarande motion behandlas frågor som uteslutande gäller barn och ungdom. Följande förslag läggs fram.

En utredning bör göras av möjligheten att upprätta ett *informationssystem* om barnens levnadsförhållanden. I motionen skisseras vissa grunder för att sådant system.

I fråga om *barnhälsovården* anges i motionen vissa riktlinjer för det fortsatta utvecklingsarbetet. Det gäller bl. a. åtgärder för att göra utbildningen för vissa yrkesgrupper mera barninriktad, behovet av att organisera föräldrautbildning i olika former och insatser för att förebygga gravida kvinnors missbruk av alkohol och narkotika.

Socialdemokratin återkommer i denna motion med krav på nya förhandlingar mellan regeringen och kommunerna om en utbyggnadsplan för *barnomsorgen*. I motionen föreslås vidare att 100 milj. kr. anvisas för särskilda insatser i förskolan. En del av dessa medel bör användas för att stimulera det lokala utvecklingsarbetet. I motionen redovisas också utvecklingstendenser när det gäller innehåll och arbetsformer i förskolan, och i anslutning härtill uttalas ett stöd för strävandena att få en mer strukturerad verksamhet i förskolan.

På *skolans* område föreslås vissa ökade insatser för undervisningen m. m. av handikappade barn och invandrabarn. Det begärs att riksdagen skall uttala sig mot de tendenser som funnits att införa avgifter i gymnasieskolan för läromedel etc. Vidare behandlas flera frågor som rör skolan, arbetsliv och ungdomars sysselsättning. Bl. a. föreslås särskilda medel för att stimulera flickor att välja utbildning inom det tekniskt naturvetenskapliga området. Vidare läggs förslag om att 10 milj. kr. skall ställas till förfogande för lokala utbildningsprogram för de ungdomar som skolan har störst svårigheter att följa upp. Bl. a. i Göteborg finns bra exempel på sådan verksamhet.

Ungdomsorganisationerna spelar en viktig roll när det gäller att engage-

ra barn och ungdomar i meningsfulla fritidsaktiviteter. I motionen föreslås att ytterligare drygt 6 milj. kr. anslås till ungdomsorganisationerna. I en särskild motion kommer vi socialdemokrater att också föreslå förstärkningar till idrottsrörelsen.

En omfattande satsning föreslås på *barnkulturens* område. Sammanlagt 27 milj. kr. föreslås för insatser inom film, litteratur, musik och teater. Vidare föreslås att muséi- och utställningsverksamheten med inriktning på barn förstärks. Barn- och ungdomsorganisationerna uppmärksammas också. I motionen begärs att regeringen skall lägga fram förslag om begränsningar av videovåldet samt att åtgärder vidtas för att göra värdefull TV-produktion tillgänglig för allmänheten.

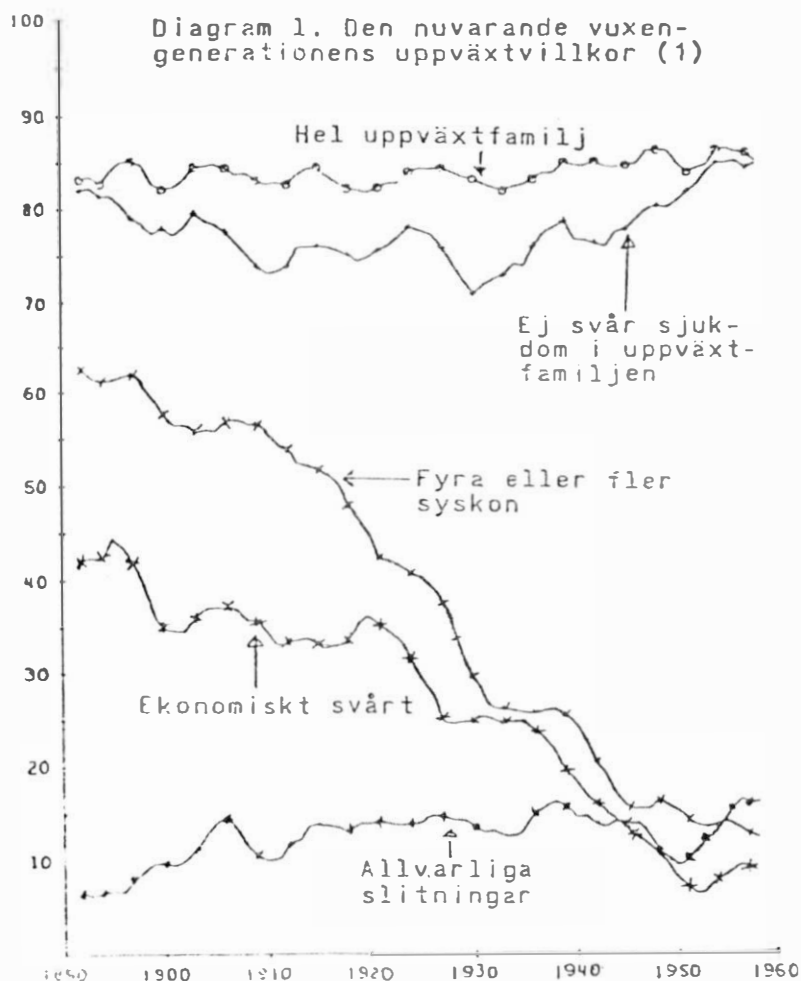
1 Inledning

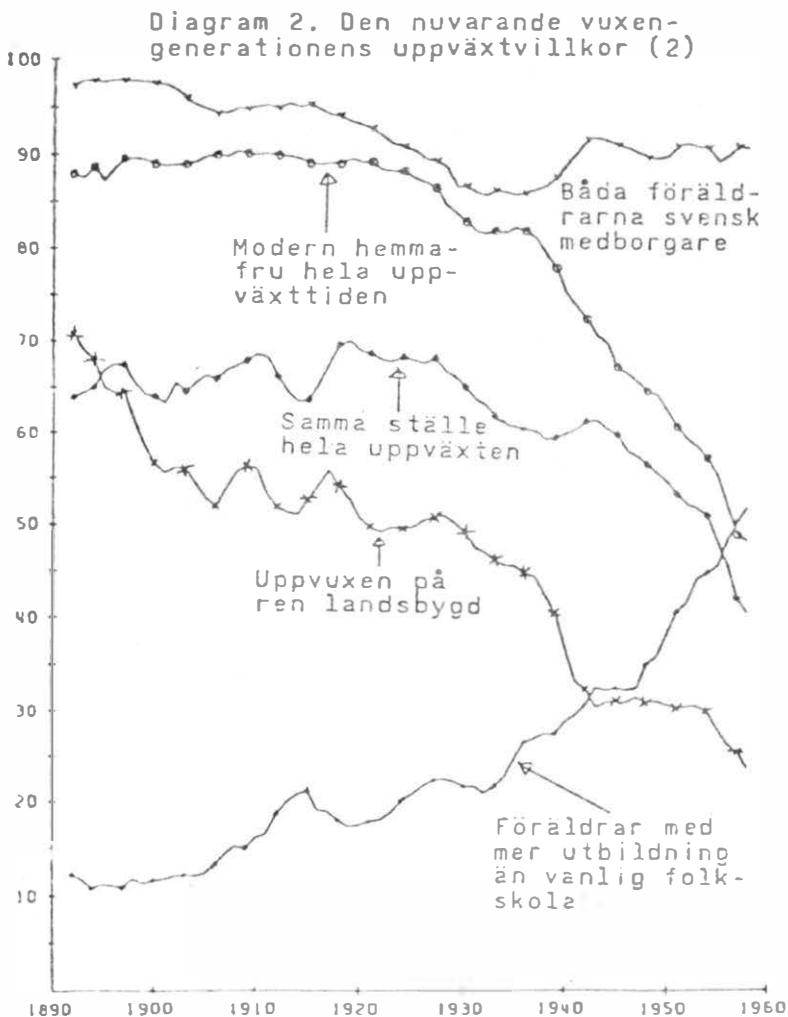
För socialdemokraterna har frågorna om barns och ungdomars levnadsmiljö och uppväxtvillkor alltid utgjort en central del av samhällsarbetet. Grunden till den moderna familjepolitiken lades i en tid då den dagsaktuella uppgiften var att skaffa människor arbete och därigenom hindra nöd och fattigdom. Då påbörjades ett reformarbete som successivt vuxit ut och kommit att avse både direkt och indirekt ekonomiskt stöd för barn och ungdomar (i form av barnbidrag, föräldraförsäkring, bostadsbidrag, studiehjälp osv.) och samhällseliga serviceåtgärder i form av förskola, skola, barnhälsovård m. m. Mycket har således gjorts för att åstadkomma förbättringar i barns och ungdomars uppväxtmiljö, och resultaten är i åtskilliga avseenden framgångsrika.

Den ökade standard som kännetecknade den socialdemokratiska regeringsperioden kom naturligen också barn och ungdom till del. Levnadsnivåundersökningarna från 1968 och 1974 ger en klar bild av hur uppväxtvillkoren förändrats under 1900-talet. Att familjerna blivit allt mindre, att allt färre upplevt ekonomiska svårigheter, att allt fler mödrar arbetar utanför hemmet och att allt fler har en högre utbildning är otvetydiga tendenser som tillsammans med uppgifter om hälsoförhållanden, bostadsförhållanden, arbetslöshet etc. klart ger bilden av en ökande välfärd. Levnadsnivåundersökningen visar också hur klasskillnaderna minskat markant. En annan faktor som bör komma ihåg är att en väsentligt större andel vuxna i dag bildar familj och har barn.

Vidstående två diagram är hämtade ur en uppsats av professor Sten Johansson, *Barnens välfärd* (Institutet för social forskning 1980).

Diagram 1. Den nuvarande vuxen-
generationens uppväxtvillkor (1)

Till detta kan läggas resultaten från andra undersökningar. Man kan i stort hävda att svenska barns hälsotillstånd i dag är utomordentligt gott och att dagens ungdom i genomsnitt är mycket öppnare, kunnigare och mer självständig än tidigare generationer. Enligt en undersökning, som gjorts av japanska forskare, har ungdomarna i Sverige en mer öppen och förtroendefull inställning till sina föräldrar än ungdomar i andra industriländer. Enligt den s.k. IEA-undersökningen når en hög andel av vår ungdom utmärkta resultat i skolan.

Men det finns också negativa drag i samhällsutvecklingen – av mer långsiktig karaktär – som måste uppmärksammas.

Familjemönstret har ändrats i åtskilliga avseenden. En stor andel barn har inte tillgång till båda sina föräldrar under uppväxttiden. Skilsmässor-

frekvensen har ökat (f. n. upplöses årligen ca 20000 äktenskap) och därmed "rörligheten" i familjerelationerna. Det finns en osäkerhet om föräldrarollens innebörd. Många föräldrar har begränsad tid för vård av och umgänge med sina barn på grund av att båda föräldrarna som regel förvärvsarbetar och av att arbetsresorna ofta är långa osv. Förändringarna i arbetslivet och rörligheten på arbetsmarknaden medför andra problem. Alkoholproblemet är stort: åtminstone i var tionde familj förekommer missbruk. Därtill kommer narkotikamissbruket. Av bl. a. dessa skäl har antalet barn för vilka socialnämnderna ingriper med omhändertagande eller andra åtgärder på grund av föräldrarnas olämplighet eller bristande förmåga stigit under 1970-talet. Segregationen i boendet har blivit klart markerad de senaste åren, något som slår tillbaka både i förskola och skola. Skolan arbetar med stora problem, och många barn lämnar den utan att ha förvärvat de kunskaper och färdigheter som är nödvändiga i dagens samhälle. En så stor andel som 5-10 procent av förskolebarnen visar symtom på djupgående psykiska problem och fysiologiska hälsobrister. Ungdomsarbetslösheten påverkar barn och ungdomar långt nere i åldrarna. Ungdomsbrottsligheten har under lång tid ökat kraftigt. Det har ett samband med bl. a. de tilltagande alkohol- och narkotikaproblemen. Televisionens införande och barns TV-tittande har också påverkat familjelivet och därmed också barnens uppväxtförhållanden och utveckling. Därtill kommer en stark kommersialisering av fritiden för barn och ungdom.

Arbetslöshet, dålig ekonomi, diskriminerande miljöer och en ofta hänsynslös kommersialism bildar ett sammansatt orsaksmönster. Det visar att om vi skall komma till rätta med dessa problem krävs åtgärder över ett brett register i samhällsarbetet och på flera olika nivåer.

Den utveckling vi redovisat ställer naturligtvis krav på familjepolitiken. I flera avseenden har socialdemokratin tagit initiativ till sådan nyorientering. Ett viktigt exempel är föräldraförsäkringen.

Av grundläggande betydelse är att det förs en politik som gör det möjligt också för de unga att komma in i arbetslivet. I det förslag till skolpolitiska handlingslinjer som utarbetats av en arbetsgrupp inom det socialdemokratiska partiet betonas betydelsen av att skola och arbetsliv närmas varandra. Kulturfrågorna måste också i allt högre grad integreras i skolarbetet, inte minst för att utveckla attraktiva alternativ till det ofta undermåliga kulturutbudet för barn och ungdom. Folkrorelsernas kulturarbete måste förstärkas.

Familjernas ekonomi har stor betydelse för hur barns och ungdomars uppväxtvillkor formas. Därför måste den politik den borgerliga regeringen för brytas. Klyftorna får inte fortsätta att öka. Därför krävs att den ekonomiska politiken och skattepolitiken får en annan inriktning. Förslag härom läggs fram av vårt parti. Vi motsätter oss också den nedtrappning som skett av bostadsbidraget för familjer med svag ekonomi. Förslag om förstärkning av bostadsstödet läggs därför fram i en särskild motion.

Kommuner och landsting har ansvaret för de direkta insatserna i fråga om omsorg och vård av barn och ungdomar. En ytterligare markering av detta ansvar sker genom att huvudmannskapet för ungdomsvårdskolorna övertas av berörda kommuner och landsting. Den politik som regeringen slagit in på, som innebär minskade statsbidrag t. ex. inom skolväsendet och andra sektorer, är ett angrepp på kommunernas möjligheter att svara för behövliga insatser inom skola, förskola och barnavård. I en särskild motion lägger socialdemokraterna i utbildningsutskottet fram en motion om statsbidragen till grund- och gymnasieskolan.

Utvecklingen på bostadsmarknaden har under de senaste åren varit ogynnsam i många avseenden, vilket även drabbar barnfamiljerna. I särskilda socialdemokratiska motioner lägger vi fram förslag för att stimulera bostadsbyggandet och underlätta förbättringar i boendemiljön.

I flera socialdemokratiska motioner tar vi således upp frågor som har stor betydelse också för barn och ungdomar. I förevarande motion behandlar vi frågor som uteslutande gäller barn och ungdomar. I finansiellt avseende är det fråga om begränsade åtaganden. Vi vill dock betona att det i hög grad måste vara så att barns och ungdomars situation i samhällslivet ägnas ökad uppmärksamhet under de kommande åren. En samordnad politik måste därför komma till stånd. För socialdemokratin har det bl. a. tagit sig uttryck i tillsättandet av en särskild barn- och ungdomsdelegation.

Vi vill framhålla att vad vi i dessa motioner kommer att behandla är åtgärder som samhället och dess organ direkt kan vidtaga. Men för att dessa skall bli verkningsfulla krävs också förändringar i attityder och inställning: barn och ungdom måste känna att de är välkomna i samhälle och arbetsliv, att vuxna bryr sig om dem och att de har meningsfulla uppgifter framför sig som väntar på att bli utförda. Det gäller därvid inte minst att ta vara på barns och ungdomars spontanitet och engagemang. Det gäller vidare att skapa en uppväxtmiljö som leder till ansvar och solidaritet.

En politik med inriktning på barn och ungdom skulle kunna sammanfattas sålunda:

- Barn och föräldrar behöver mer tid för samvaro. Barn behöver trygga och bestående relationer till vuxna. Föräldraförsäkringen är här ett viktigt medel.
- Barn behöver umgås med andra barn och andra vuxna. Bl. a. barnomsorgen – och skolan – är betydelsefulla i detta sammanhang.
- Barn behöver växa upp under trygga ekonomiska och sociala förhållanden. Samhällets familjepolitik – i vid mening – skall svara för detta.
- Barn behöver goda och säkra miljöer. Det ställer krav bl. a. på bostadspolitik och på samhälls- och trafikplaneringen.
- Barn skall inte utnyttjas utan i stället ges möjlighet att utveckla sig andligt. Det ställer krav på förstärkta kulturaktiviteter i bl. a. skola och föreningsliv.

- Barn skall få vara med och ta ett ansvar för sin miljö: i barnomsorgen, i skolan, i bostadsområdet.

2 Undersökningar av barns välfärd

Vi har i föregående avsnitt i korthet angett de olika drag i samhällsutvecklingen som pekar i positiv resp. negativ riktning när det gäller barns och ungdomars levnadsförhållanden. Ett viktigt led i diskussionerna är att söka få till stånd ett bättre underlag för de bedömningar som behöver göras. Visserligen sker redan i dag ett omfattande forsknings- och utvecklingsarbete på många håll, något som stöds även av de centrala myndigheterna på skolans och barnomsorgens områden.

Det finns många mindre undersökningar som gjorts på olika sätt vid olika tidpunkter, men av dessa är det inte möjligt att annat än i begränsade avseenden få uppgifter som möjliggör en kvalitativ bedömning av utvecklingen av barns levnadsförhållanden över en längre tidsperiod.

Så skulle det naturligtvis inte behöva vara. Det är enligt vår mening möjligt att bygga upp ett bevakningssystem som löpande över tiden ger underlag för kvalitativa bedömningar av barnens villkor. Ett sådant system fordrar eftertanke och planering innan det kan byggas upp. Rent praktiskt underlättas det av att alla barn kommer i kontakt med olika samhällsinstitutioner. Vi vill framhålla att avsikten inte är att följa enskilda barns utveckling utan att få ett underlag om barnkollektivets utveckling i skilda avseenden.

Man kan således tänka sig löpande redovisning från förlossningen, 4-åringskontrollen, vid inträdet i förskolan och skolan och vid utträdet ur grundskolan i 16-årsåldern och kanske också någon gång däremellan under grundskoletiden. I avsaknad av ett sådant informationssystem om barnens förhållanden föreligger åtskilliga svårigheter att följa utvecklingen i väsentliga avseenden.

Vad vi här anfört kan belysas med ett resonemang om barns hälsa.

Svenska barns hälsotillstånd är i dag utomordentligt gott, både jämfört med hur det var tidigare och hur det är i många andra länder. Orsaken till detta anses ofta vara den höga tekniska och vetenskapliga nivå som den svenska sjukvården befinner sig på. Snarare torde det vara så att det goda hälsotillståndet och den högklassiga sjukvården båda är produkter av en hög och jämn social och ekonomisk standard.

En god och lättillgänglig hälso- och sjukvård är en av välfärdssamhällets mest outhärliga förmåner – en trygghetsfaktor av stort värde.

Men för att mäta hälsotillståndet räcker det inte att mäta sjukvårdens resurser eller service. Även om den metoden är vanlig är den indirekt och förutsätter ett orsakssammanhang mellan hälsa och sjukvård som inte finns klart dokumenterat.

Inte heller räcker det att mäta sjukdom för att få ett begrepp om hälsan:

hälsan är mer än frånvaron av sjukdom, den innefattar också moment av psykologisk och social natur, som inte täcks av sjukdomsdiagnoser, handikapp, vårdtider eller sjukvårdskonsumtion. Det är också nödvändigt att ta hänsyn till det subjektiva välbefinnandet.

Inget av dessa "välfärdsåtgärder" är i dag tillfredsställande belyst när det gäller barn. Man kan finna vissa tvärsnittundersökningar som sökt kartlägga barns sjukdomar, i vissa avseenden (missbildningar hos nyfödda, olycksfall) eller i vissa åldrar (4 år, 7 år), men de är begränsade till speciella sjukdomstillstånd, till särskilda tidpunkter eller till geografiska områden. En systematisk och kontinuerlig uppföljning av barns fysiska och psykiska hälsa med hänsyn till objektiva och subjektiva hälsobegrepp och insatta i ett socialt sammanhang saknas helt. En sådan fortlöpande kartläggning av barns hälsa och välfärd är av vital betydelse som underlag för en aktiv och rättvis barn- och familjepolitik.

Det behövs sålunda en tvärsnittundersökning av barns hälsotillstånd och levnadsvillkor vid dessa åldrar för att man skall kunna observera förändringar i dessa avseenden över tiden – hur har t. ex. förskolebarns hälsa förändrats under en 10-årsperiod och vilka konsekvenser har det för planeringen av den förebyggande vården vid barnvårdscentraler och i skola?

Det behövs också en hälsoövervakning över lång tid, som kan ge svar på frågor om t. ex. tidiga hälsodefekters betydelse för skolgången. Därmed kan man också få en bild av förändringar av barns levnadsvillkor.

Vilka "hälsovariabler" som skall ingå och vilka barn som skall undersökas bör naturligtvis bli föremål för noggranna överväganden, men proceduren bör kunna göras genomförbar på ett ganska enkelt och samtidigt pålitligt sätt. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt särskilt utsatta grupper, t. ex. kroniskt sjuka och handikappade barn.

Enligt vår mening bör riksdagen begära att regeringen utreder frågan om ett informationssystem om barnens levnadsförhållanden och förstärkning av forskningsresurserna härför.

3 Åtgärder inom barnhälsovården m. m.

De tendenser som vi i korthet antytt inledningsvis har lett till att många barn redan i förskoleåldern visar symtom på djupgående psykiska problem och fysiologiska hälsobrister. Det kan röra sig om en så stor andel som 5–10 procent av barnen, i vissa områden än större; som jämförelse kan nämnas att 3–5 procent av barnen har allvarliga, långvariga sjukdomar eller fysiska handikapp. "Utstötnings-" och "utslagningsprocesser" börjar således tidigt och omfattar många barn.

Det går självfallet inte att lösa dessa problem genom åtgärder av enstaka natur. Det är en kombination av insatser som krävs, över en bred front: inom arbetsmarknadspolitiken, familjepolitiken, socialpolitiken, skolan, förskolan, miljöområdet osv.

De familjepolitiska åtgärderna i vårt land har byggts upp efter principen att de skall vara till för alla familjer. Skälen härtill är flera; ett av dem är att också de barn, ungdomar och föräldrar som har svårigheter av olika slag bör kunna utnyttja samhällets resurser utan att bli speciellt utpekade. Det är således en fördel om åtgärderna kan vara generella men samtidigt så finmaskiga att de barn och föräldrar som har särskilda svårigheter kan ha nytta av dem.

Mödra- och barnhälsovården, förskolan och skolan är exempel på samhällseliga institutioner som fångar upp alla, eller i varje fall praktiskt taget alla barn. Inom dessa verksamheter krävs att arbetet utformas så att också här aktuella barn och ungdomars problem kan bearbetas. Vi kommer i det följande att föreslå att ökade medel ställs till förskolans och skolans förfogande för insatser som kan vara av betydelse för barn och ungdomar i svårigheter.

En annan viktig del av samhällets generella barninriktade verksamhet är som nämnts mödra- och barnhälsovården. Som framgår av socialutskottets betänkande 1980/81: 11 har socialstyrelsen presenterat ett principprogram för mödra- och barnhälsovården. Beslut har också, på grundval av ett betänkande från barnomsorgsgruppen, fattats om en föräldrautbildning i anslutning till barns födelse. Det är således i princip väl sört för att man genom samhällets organ skall på ett tidigt stadium kunna fånga upp familjer med olika slag av problem. Verkligheten svarar dock inte alltid mot önskemålen.

För att goda resultat skall uppnås krävs naturligtvis tillräckliga resurser i olika avseenden. Men det är minst lika viktigt att personalen kan uppmärksamma och tolka de signaler på problem som finns hos föräldrar och barn. Arbetssättet är därför betydelsefullt. Mycket talar också för att ett samhällseligt organ inte kan agera ensamt, om insatserna skall få önskad effekt. Det krävs samarbete med andra samhällseliga instanser, ofta över huvudmannaskapsgränser: ett samarbete som kan behöva innefatta både informationsutbyte och handläggning av enskilda ärenden. Mödrahälsovården, barnhälsovården, barnomsorgen, socialtjänsten, familjerådgivningen måste fungera i ett samarbetsmönster. Det är viktigt att understryka föräldrarnas delaktighet, när olika instanser samverkar bl. a. över huvudmannaskapsgränser. Föräldrarna bör därvid vara kontinuerligt involverade och underrättade om sådana åtgärder. Särskild uppmärksamhet och därmed tid och resurser behöver ofta ägnas invandrarbarn och handikappade barn. Den öppna vårdens betydelse i dessa sammanhang bör också understrykas.

De verksamheter varom här är fråga sköts av kommuner och landsting; sedan statsbidragsgivningen till familjerådgivningen upphört den 1 januari 1980 har statsmakternas roll ytterligare begränsats. Genom att sprida erfarenheter om nya initiativ, stödja och utvärdera försök samt genom allmän informations- och rådgivningsverksamhet har staten kvar viktiga upp-

gifter. Därtill kommer den grundläggande uppgiften att svara för yrkesutbildningen.

Vi vill i det följande peka på några områden där initiativ från statsmakternas sida kan var särskilt betydelsefulla.

En rad olika yrkesgrupper – inom sjukvården och socialvården – kan i sin yrkesutövning ställas inför barn och ungdomar med särskilda problem. Det gäller läkare, sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal, det gäller kuratorer m. fl. inom sjukvården, det kan naturligtvis också gälla andra yrkesgrupper inom dessa verksamhetsområden. För den personal som skall arbeta i förskolan och skolan är utbildningen givetvis inriktad på den kommande arbetsuppgiften att ha med barn att göra. För andra, nyss nämnda yrkesområden kan inte utbildningen vara lika inriktad på barns behov. Det bör enligt vår mening vara angeläget att undersöka förutsättningarna till sådana omprioriteringar – inom den givna utbildningstiden – som leder till att frågor kring barns svårigheter och problem, sätt att bearbeta och lösa dem etc. får ökad vikt i undervisningen. Det kan gälla sådana saker som att få fördjupade kunskaper om samspelet mellan barn, familj och samhälle samt att under utbildningen få praktisk erfarenhet av arbetet inom förskola, social barnvård i övrigt etc. En första kartläggning borde kunna företas av barnmiljörådet i samarbete med socialstyrelsen, skolöverstyrelsen samt universitets- och högskoleämbetet.

Som nämnts ovan har en särskild barnhälsovårdsutredning arbetat inom socialstyrelsen och lagt fram förslag till riktlinjer för barnhälsovården. Bl. a. prioriteras i det framlagda förslaget hälsoövervakning av barn som befinner sig i riskzonen. Kravet på integration i primärvården understryks. De nya uppgifterna kan enligt bedömare komma att leda till att arbetssätt och arbetsformer behöver utvecklas och omprövas. Därför är ett utvecklings- och modellarbete viktigt; sådana har pågått bl. a. i Linköping och Uppsala. De båda kommunförbunden och socialstyrelsen har ett övergripande ansvar härvidlag. Det är därför av betydelse att socialstyrelsen i sin verksamhet lägger stor vikt vid frågan om barnhälsovårdens fortsatta utveckling.

Inte minst betydelsefull är uppföljningen av riksdagsbeslutet om föräldrautbildning i samband med barns födelse. Genom den valda konstruktionen i fråga om denna reform ligger ansvaret hos landstingen. Socialstyrelsen medverkar bl. a. genom information och fortbildning. Det är betydelsefullt att man söker finna och föra ut exempel som kan tillämpas på många håll liksom naturligtvis att verksamheten kommer till stånd enligt intentionerna. Det räcker inte heller med föräldrautbildning i landstingens regi. Uppföljning måste ske på olika sätt, genom studieförbund och andra frivilliga organisationer.

En särskilt viktig del av mödrahälsovårdens verksamhet avser information och stöd till gravida mödrar med missbruksproblem.

De senaste åren har uppmärksamheten alltmer riktats på alkoholen

och narkotikans inverkan på fostret och det nyfödda barnet. Forskning på detta område har visat att missbruk hos modern dels innebär en betydande risk för fosterskador, dels utgör en allvarlig social belastning för barnet och dess familj.

Aktuell forskning har visat att barn till mödrar som missbrukat alkohol under graviditeten får en högre frekvens av missbildningar, en försenad tillväxt beträffande vikt och längd, blir försenade i sin motoriska och intellektuella utveckling och får psykiska störningar. Man har även funnit en ökad frekvens av CP-skador. Om dessa barn dessutom växer upp i en familj med missbruksproblem blir deras psykiska och sociala utveckling än mer hämmad och deras handikapp får svåra konsekvenser för framtiden. Beträffande barn till narkotikamissbrukande mödrar har forskningen visat på en ökad frekvens av kroppsliga och känslomässiga störningar, särskilt om barnen växer upp i en missbrukarmiljö.

Detta blir desto allvarligare eftersom man vet att alkoholmissbruket har gått ner i åldrarna och att allt fler kvinnor i fertil ålder missbrukar alkohol. Man har uppskattat att det i Sverige årligen föds 300–400 barn med mer eller mindre allvarliga skador som är orsakade av alkoholphåverkan under fosterstadiet. Därtill kommer att det föds drygt 100 barn per år i Sverige av mödrar med vanemässigt narkotikamissbruk.

Det är en mycket angelägen uppgift för den förebyggande mödravården att förhindra att barn erhåller svåra kroppsliga, psykiska och/eller sociala handikapp genom moderns missbruk under graviditeten och genom barnens uppväxt i en missbrukarmiljö. Genom tidig information och stödåtgärder blir många mödrar motiverade till och klarar av att avbryta sitt missbruk. Försöksverksamhet med denna inriktning pågår – i samverkan mellan mödrahälsovården och socialvården – bl. a. i Göteborg och Stockholm.

I budgetpropositionen föreslås bl. a. att Karolinska sjukhuset tilldelas vissa resurser för en specialmottagning för kvinnor med alkoholproblem i tidigt skede. Vidare har samarbetsorganet för alkoholfrågor föreslagit att vissa medel används innevarande budgetår till en utbildningsverksamhet. Den parlamentariska socialberedningen har den separata uppgiften att utreda frågan om resurser för mödra- och socialvården i akuta situationer.

Det är värdefullt att Karolinska sjukhusets resurser förstärks liksom att vissa utbildningsmedel tilldelas landstingen innevarande år. Det är emellertid viktigt att det på detta område inte blir fråga om någon engångssatsning utan ett engagemang som möjliggör att alla sjukvårdsområden sätter in kraftiga resurser. Staten bör därför också nästa budgetår anvisa medel. Förslag om en förstärkning av anslaget Upplysning och information på alkoholområdet med 2 milj. kr. läggs fram i en särskild motion.

Det finns många skäl att ägna stor uppmärksamhet åt barns fysiska miljö. Det gäller bl. a. de olycksfall som drabbar många barn, ibland med konsekvenser för hela livet. Till det nybildade barnmiljörådets upp-

gifter hör att ha ett särskilt ansvar för dessa frågor. För att man på ett rätt sätt skall kunna vidta de behövliga åtgärderna krävs bl. a. en fortlöpande rapportering om barnolycksfall och barns olika miljöer. Enligt vår mening bör man överväga att koppla det informationssystem vi förordat i avsnitt 2 till en registrering av barnolycksfall.

Vad vi här anfört om särskilda åtgärder inom barnhälsovården m. m. bör ges regeringen till känna.

4 Förskolan

4.1 Socialdemokratin har till varje riksmöte under de senaste åren lagt fram motioner som behandlat barnomsorgen (senast i motion 1979/80: 282). Det har varit uttryck för vår vilja att följa upp den överenskommelse som den socialdemokratiska regeringen gjorde med Kommunförbundet om barnomsorgens fortsatta utbyggnad. Alltjämt måste enligt vår mening de kvantitativa insatserna stå i centrum. Men de kvalitativa frågorna – om innehåll, arbetsformer, personalfortbildning etc. – får ökad vikt. Den kvantitativa utbyggnaden och det kvalitativa reformarbetet måste därför drivas jämsides.

4.2 Det femårsprogram som beslöts 1976 befinner sig nu i sitt slutskede. Utfallet kan nu överblickas, och de farhågor som vi på ett tidigt stadium under det borgerliga regeringsinnehavet uttryckt om att planerna inte skulle komma att fullföljas har tyvärr slagit in.

Av planerade 100 000 platser i daghem (1977–1981) tillkommer, enligt socialstyrelsens senaste sammanställning av de kommunala barnomsorgsplanerna, 83 000 platser, av 50 000 i fritidshem 36 000. Detta är lägre tal än som redovisades för ett år sedan: då var motsvarande siffror för åren 1977–1981 resp. 88 400 och 39 900. Inte heller når man den avsedda successiva ökningen av utbyggnadstakten, vilket framgår av följande uppgifter om faktisk resp. planerad utbyggnad.

År	Daghem		Fritidshem	
	Överens- kommelsen	Faktisk/ planerad	Överens- kommelsen	Faktisk/ planerad
1977	16 000	20 500	8 000	5 300
1978	18 000	11 200	9 000	5 400
1979	20 000	12 400	10 000	5 200
1980	22 000	19 600	11 000	9 300
1981	24 000	19 300	12 000	9 800

Även om man beaktar familjedaghemmen kvarstår den negativa utveckling som sammanfattas i följande tabell.

Utvecklingen av nya platser i barnomsorgen

	Förskolebarn		Skolbarn	
	Daghem	Familjedaghem	Fritidshem	Familjedaghem
1977	20 500	6 600	5 300	4 100
1978	11 200	10 300	6 400	2 300
1979	12 400	7 600	5 200	2 500
1980	19 600	5 100	9 300	1 400
1981	19 300	3 500	9 800	1 700
1982	16 700	3 200	10 400	1 000
1983	15 300	500	9 200	2 300
1984	10 500	2 200	5 400	100

I föregående års motion pekade vi bl. a. också på tendensen att antalet faktiskt tillkommande platser var väsentligt lägre än utökningen enligt barnomsorgsplanerna. Detta förhållande gör sig fortfarande gällande, vilket framgår av följande serie avseende daghemmen.

Genomförandet av 1976 års riksdagsbeslut vad avser daghemmen

År	Barnomsorgsplaner			Riksdagsbeslut våren 1976
	1978-82	1979-83	1980-84	
31/12				
1977	22 300	20 500 ¹	20 500 ¹	16 000
1978	15 000	13 200	11 200 ¹	18 000
1979	16 600	18 100	12 400 ¹	20 000

¹ Utfall

Enligt en sammanställning som Kommunförbundet gjort beträffande de kommunala budgetarna för 1981 i förhållande till barnomsorgsplanerna kommer inte heller för detta år planerna att kunna infrias.

Vi vill i detta sammanhang också erinra om den genomgång vi tidigare redovisat av barnomsorgsplanerna 1978-1982. Av denna framgick att utbyggnadsambitionerna varierade kraftigt mellan kommunerna på så sätt att särskilt de kommuner som hade ett lågt utgångsvärde inte heller hade särskilt ambitiösa utbyggnadsplaner.

De borgerliga regeringarna har intagit en mycket passiv inställning i fråga om barnomsorgens fortsatta utbyggnad. Trots att ett väl dokumenterat underlag stått till förfogande - genom socialstyrelsens redovisning av de kommunala barnomsorgsplanerna, materialet i SOU 1975:57 från planeringsgruppen för barnomsorg och statistiska centralbyråns barnomsorgsundersökning - har t. ex. någon ny överenskommelse med kommunerna inte aktualiserats.

I budgetpropositionen försvarar sig nu regeringen med att redovisa det material som statistiska centralbyrån ställt samman om vad som kan sägas vara det dagsaktuella behovet av barnomsorg. Av de där redovisade sif-

orna dras slutsatsen att man skulle, inom den avsedda treårsperioden (till mitten av 1980-talet), klara att bygga ut barnomsorgen så att behoven tillgodoses.

Det finns emellertid en betydande risk för att man genom att utgå från det dagsaktuella behovet klart underskattar dynamiken i samhällsutvecklingen. Följande uppgifter visar hur olika behoven kan uppskattas enligt olika undersökningar/beräkningar (här endast för förskolebarn).

Undersökning etc.	År	Behov av platser	Befintligt antal platser
Barnomsorgsplanerna	1979	359 100	209700
Barnomsorgsplanerna	1984	386800	305600
SCB:s undersökning	1980	348 000	—
Planeringsgruppen för barnomsorg:	1985	470 000	—
behov	1990	530000	—
D:o: efterfrågan	1985	400000	—
(= viss del av behovet)	1990	468 000	—

Det går således inte att ha en så statisk syn på samhällsutvecklingen som den borgerliga regeringen har. I stället är det nödvändigt att ta fram nya riktlinjer för utbyggnad av barnomsorgens olika former.

4.3 Med hänsyn till vad vi redovisat om den planerade utbyggnaden är det nödvändigt att ingående analysera och förbereda genomförandet av de åtgärder som kommer att krävas för att nå målet om full behovstäckning. En värdering måste därvid göras av de olika styrinstrument som samhället kan använda.

Detta kräver inte bara en förbättrad planeringsmetodik, vilket planeringsgruppen för barnomsorg i ett betänkande (SOU 1979: 57–58) gett underlag för, utan framför allt en konkret politisk vilja från både statens och kommunernas sida.

För kommunernas del finns, som vi flera gånger tidigare framhållit, en rad problem att klara av. Ofta är det fråga om svårigheter rent fysiskt och planeringsmässigt. Markreservationer för allmänna ändamål saknas i redan utbyggda kommundelar, och behövliga stadsplaneändringar kan ta tid. Detta talar för att arbetet måste påbörjas tidigt och drivas med kraft. I många fall torde man nämligen komma att ställas inför svårare praktiska problem ju längre utbyggnaden pågått.

Det bör övervägas att utsträcka kommunernas planer för barnomsorgens olika former (för förskolebarn och skolbarn) i tiden så att de åtminstone översiktligt täcker utbyggnaden fram till full behovstäckning. Detta skulle bl. a. ge bättre möjligheter att ta itu med frågor om markreservationer etc. Vi vill i detta sammanhang erinra om de förslag till åtgärder för en förbättrad boendemiljö som vi lagt fram i bostadspolitiska motioner under de senaste åren. Vi har bl. a. föreslagit att kommunerna skall ha ett lagfäst

ansvar för bostadsmiljön i dess helhet och att kommunala handlingsprogram för bostadsförsörjningen (inkl. den sociala servicen) skall upprättas. En utbyggd barnomsorg har stor betydelse för att åstadkomma en bra boendemiljö och därmed bidra till att ge barnen en god uppväxtmiljö. Närmiljön förbättras därmed.

Kommunernas möjligheter att bygga ut barnomsorgen påverkas ofta av de regler och normer som statsmakterna, via olika myndigheter, ställt upp. Enligt vad som anmäls i budgetpropositionen kommer regeringen att återkomma till riksdagen med förslag som gör det lättare för kommunerna att klara utbyggnaden från dessa aspekter. Det är angeläget att en sådan utveckling kan åstadkommas.

Sammanfattningsvis innebär således vårt förslag att en samlad behovsbedömning och utbyggnadsplan för den kommunala barnomsorgen arbetas fram för den fortsatta utbyggnaden fram till målet full behovstäckning. Planen, som också bör innefatta en bedömning av personalbehov och erforderliga utbildningsinsatser liksom en värdering av olika instrument för att säkerställa att målet nås, bör tas fram genom överläggningar med Svenska kommunförbundet och föreläggas riksdagen snarast. Riksdagen bör i enlighet härmed begära förslag till utbyggnadsplan och åtgärder bl. a. i fråga om de ekonomiska förutsättningarna för planens förverkligande i enlighet med vad vi anfört.

Den fortsatta utbyggnadsplaneringen bör som nämnts avse barnomsorgens olika former. Daghemmen och fritidshemmen är och skall givetvis vara stommen i den kommunala barnomsorgen. Men det torde vara nödvändigt att låta alla konstruktiva krafter samverka för att klara utbyggnadsbehoven. Det betyder att uppmärksamhet måste ägnas familjedaghemmen, som vid utgången av 1979 svarade för över 110000 av de ca 280000 platserna i kommunal barnomsorg. Detta understryker bl. a. betydelsen av verksamheten inom den öppna förskolan. Det är vidare också angeläget att man i större utsträckning från kommunernas sida undersöker möjligheterna att få fram tillsynsformer med en ökad grad av föräldramedverkan. Familjestödsutredningens försöksverksamhet kan här ge vägledning.

4.4 Barnomsorgen har också en viktig kvalitativ aspekt.

En viktig kvalitetshöjning inom barnomsorgen är naturligtvis att öka dess omfattning och därmed ge möjlighet för flera barn att få stimulans och utvecklingsmöjligheter samt för fler familjer att få tillsynsfrågan ordnad på ett tillfredsställande sätt. Det förhållandet att det är brist på daghemsplatser leder också till att andelen barn med behov av särskilda stödåtgärder tenderar att bli hög på vissa daghem. Detta medför problem i verksamheten. En utbyggd barnomsorg innebär även i detta avseende fördelar.

En viktig faktor för barnomsorgens kvalitet är utbyggnad och förändringar i utbildningen av barnomsorgspersonal. Förskollärarkåren är generellt sett ung, varför det är angeläget att genom den särskilda utbildningen

för barnskötare försöka rekrytera även äldre till yrket. Det är vidare angeläget att eftersträva en jämnare könsfördelning inom förskollärarkåren. Av nämnda skäl är också fortbildningsinsatser betydelsefulla.

Det nuvarande statsbidragssystemet inom barnomsorgen medger i sig en frihet för kommunerna att själva variera insatserna med hänsyn till skiftande behov i olika förskolor. I många fall har emellertid kommunerna svårigheter att tillgodose sådana behov.

Detta är bakgrunden till att vi lagt fram förslag om att komplettera de generella statsbidragen med bidrag till behovsorienterade insatser, i första hand i daghemmen. Vi upprepar vårt förslag om att – under reservationsanslaget. Särskilda insatser för förskolan – 100 milj. kr. anvisas för behovsriktade insatser från budgetåret 1981/82. Vi hänvisar i detta avseende till vad vi anfört i motionen 1978/79: 509. Vi kommer i det följande att föreslå att en viss del av dessa medel används för ett stöd till kommunalt utvecklingsarbete.

Barn har ett stort behov av gemenskap och samvaro med andra barn och av att få förtroende också för andra vuxna än föräldrar. Den gemenskapen är viktig för dem i deras utveckling till fria och självständiga människor. Men om samhällets barnomsorg skall kunna fylla denna uppgift behövs det att staten – utöver den nuvarande bidragsgivningen – går in med extra medel för att ge kommunerna möjlighet att genomföra erforderliga behovsorienterade insatser i förskolan. Detta är ett viktigt led i arbetet på att förstärka barnomsorgens kvalitet. Därigenom kan man få faktiska möjligheter att särskilt beakta behoven hos de barn och deras familjer som tillfälligt eller under längre tid kräver speciellt stöd och stimulans. Till dessa hör ofta även barn som är handikappade eller är från invandrarfamiljer. Den undersökning som gjorts i Uppsala, bl. a. om hur daghemmen fungerar för den grupp av barn som har särskilda behov (Vilsbarn i välfärdsland), styrker vårt krav på att särskilda medel bör anvisas för detta ändamål.

Dessa medel bör inte bindas för någon viss typ av åtgärd. Det är tvärtom en fördel att man genom ett utnyttjande för olika åtgärder (avseende personal, barngrupper, lokaler etc.) kan få praktiska erfarenheter för det fortsatta reformarbetet på förskolans område. Föräldrarnas delaktighet i programmet är också viktigt. Det bör därför ankomma på socialstyrelsen att noggrant följa och utvärdera verksamheten samt delge kommuner och personalgrupper information härom.

Vi vill också framhålla att motsvarande åtgärd vidtagits på skolans område och där visat sig så värdefull att man på detta område i allt större utsträckning använder sig av behovsorienterade insatser.

Våra förslag om behovsriktade insatser är ett uttryck för vår vilja att sätta barnens behov av stimulans och utveckling i centrum för barnomsorgspolitiken.

4.5 Kvalitetsaspekterna i förskolan har ofta i den allmänna debatten sammankopplats med frågor om personaltäthet, normer för dessa osv. Dessa är givetvis betydelsefulla; vårt förslag om särskilda medel för behovsinriktade insatser är uttryck härför. Men det är också nödvändigt att man i högre grad än tidigare behandlar frågor om förskolans innehåll och arbetsformer m. m.

I barnstugeutredningens båda huvudbetänkanden (SOU 1972:26-27) framhölls bl. a. att förskolans övergripande mål skall uttrycka den ideologiska bakgrunden till det pedagogiska programmet. "Det blir då ett uttryck för samhällets syn på och omsorg om varje barn i dess rätt till en god utveckling." I utredningens direktiv hade detta mål för barnstugeverksamheten angetts vara att i samverkan med hemmet främja barnens allsidiga och harmoniska utveckling emotionellt, socialt och intellektuellt samt medverka till en positiv anpassning av barnen till samhället.

De övergripande målen för förskolans verksamhet liknar i många avseenden de som gäller för skolan. En särskild arbetsplan för förskolan har publicerats av socialstyrelsen. För förskolans del saknas däremot ett bestämt arbetsprogram. Hur arbetet i praktiken går till ute i de enskilda förskolorna kan också växla kraftigt.

Några initiativ under det senaste året till en förnyad diskussion om förskolans innehåll och arbetsformer kan särskilt nämnas. Det är dels familjestödsutredningens diskussionspromemoria Daghem för små barn och dess promemoria om kvalitet i familjedaghem, dels socialstyrelsens diskussionsmaterial Förskolans pedagogiska verksamhet. Dessa kan ses som försök att utveckla arbetet i förskolan. Familjestödsutredningen anser t. ex. att den "växtpedagogik" som tillämpats har gjort det svårt att hjälpa barnen att leka och arbeta tillsammans och kunna känna sig som en tillgång i en grupp. Socialstyrelsen har bl. a. aktualiserat ett antal områden, som är centrala från kvalitetsynpunkt och som särskilt behöver uppmärksammas för vidare insatser.

I underlaget sägs bl. a. att den nyorientering som nu sker inom förskolans verksamhet i fråga om innehåll och arbetssätt talar om ett behov av en ökad fasthet i arbetet, medveten planering av verksamheten och en aktiv barnuppföstran utifrån en demokratisk människosyn. Man betonar vidare en socialt fostrande pedagogik, arbete, lek och inläring i naturliga sammanhang, barns och vuxnas funktioner i verksamheten. Föräldrarnas delaktighet och medansvar framhålls.

Det finns många skäl som talar för en mer strukturerad verksamhet inom förskolan i enlighet med de tankegångar som utvecklats bl. a. i den nämnda skriften. Här krävs emellertid ett fortsatt utvecklingsarbete, både lokalt och centralt. Socialstyrelsen har i sin anslagsframställning föreslagit att vissa medel avsätts för bl. a. ett kommunalt utvecklingsarbete. Regeringen har dock inte biträtt detta förslag. Enligt vår mening finns det dock skäl att staten ställer vissa medel till förfogande för ett sådant arbete. Inom ramen

för anslaget Särskilda insatser för förskolan har vi beräknat 5 milj. kr. för detta ändamål. Härigenom bör det bli möjligt att inte bara initiera och stödja lokala projekt – att skapa lokala utvecklingsprogram innefattande både de kvantitativa och kvalitativa frågorna – utan också att sprida resultat och erfarenheter till andra kommuner. I personalavseende kan det också ses som en viktig utvecklings- och fortbildningsinsats.

I nästa anslagsframställning bör socialstyrelsen också ge en samlad redovisning av arbetet med frågorna om förskolans pedagogiska verksamhet.

Ytterligare ett område som får alltmer ökad aktualitet i och med barnomsorgens kvantitativa utveckling är sambandet och samarbetet förskola/skola.

Både barnstugeutredningen och SIA betonade betydelsen av ett utökat samarbete mellan förskola och skola. En del praktiska åtgärder har också vidtagits i detta syfte för att öka kontakterna, mildra konsekvenserna av övergången förskola-skola och också få ett utbyte i pedagogiska och metodiska avseenden. Men det är tveksamt om så mycket utträttats som avsikten varit. Också enkla organisatoriska åtgärder att föra skola-förskola närmare har varit svåra att genomföra.

I socialstyrelsens diskussionsunderlag framhålls bl. a. att utmärkande för förskolans pedagogiska verksamhet är att inläring sker i naturliga sammanhang, meningsfulla för barnet. Det finns samtidigt en diskussion om förskolans pedagogiska arbete med avseende på inlärningsaspekterna.

Mycket talar t. ex. för att man måste ägna ökad uppmärksamhet inom samhällets barninstitutioner – förskola och skola – åt barnens språkutveckling och begreppsbildning. Ett sådant önskemål påverkar givetvis det pedagogiska innehållet och arbetsformerna i förskolan.

Därutöver kan särskilda åtgärder behövas för att åstadkomma en mjuk övergång mellan förskola och grundskola. Detta skulle t. ex. kunna ske genom att förskolepersonal och lågstadielärare samarbetar i arbetslag. Arbetet skulle därvid bygga på att förskole- och lågstadiopedagogik skall närma sig varandra och kräva stöd av en gemensam fortbildning liksom förändringar i grundutbildningarna. Så t. ex. borde undervisning om läs- och skrivinläring ingå i förskollärarytbildningen. Detta skulle också kunna underlätta för förskollärare att följa barn upp på lågstadiet. Med dessa åtgärder skulle det vara möjligt att åstadkomma en växelverkan i pedagogiskt och metodiskt avseende mellan skola och förskola.

Det är nödvändigt att ytterligare överväga många frågor i detta sammanhang innan en viss lösning kan förordas. Det gäller t. ex. det pedagogiska och sociala innehållet i verksamheten, konsekvenser för personalen och personaltillgång, fortbildningsinsatser för resp. personalgrupp liksom behov av förändringar i grundutbildningen. De lokala konsekvenserna måste vidare belysas vad gäller bl. a. lokaler, läromedel och kostnader. Också effekterna på barnomsorgen i övrigt måste klargöras. Vad vi förordat i fråga om medel för lokalt utvecklingsarbete kan här vara betydelsefullt.

Vad vi här anfört om förskolans pedagogiska verksamhet bör ges regeringen till känna.

5 Grund- och gymnasieskolan

1960-talets reformskede resulterade bl. a. i en enhetlig grundskola. Målsättningen med reformerna var att bereda alla ungdomar utbildning utan hinder av ekonomiska, sociala eller geografiska förhållanden. Reformerna innebar också starka krav på en förändring av skolans inre arbete för att anpassa skolarbetet, dess innehåll och arbetssätt, till elevernas olika förutsättningar. Enligt vår mening har grundskolan ett särskilt ansvar för elever, som oftast av yttre omständigheter inte kan tillgodogöra sig skolarbetet på samma villkor som flertalet. Skoltiden är ett kanske aldrig återkommande tillfälle för samhället att ge dessa barn och ungdomar möjligheter till personlig och social utveckling och goda kunskaper. För att vidareutveckla skolan i dessa avseenden tillsatte socialdemokraterna utredningen om skolans inre arbete (SIA).

Utredningens förslag, som presenterades 1974, fullföljde den dåvarande socialdemokratiska regeringen i propositionen om skolans inre arbete 1976, som i allt väsentligt accepterades av riksdagen. Detta beslut utgör grunden för ett konkret utvecklingsprogram för skolan. Den socialdemokratiska regeringen hade dessförinnan sedan 1973 genom beslut om särskilda åtgärder på skolområdet (s. k. SÅS-medel) anslagit medel för att stödja en utvecklingsprocess i den riktning som senare resulterade i SIA-reformen.

Såväl de förändringar inom grundskolan som är möjliga att vidta med stöd av SIA-reformen som den målsättning med en framtida gymnasieskola som skisserades i den socialdemokratiska regeringens direktiv till gymnasieutredningen, är starkt kopplade till socialdemokraternas vilja att förbättra skolan.

Flera av inslagen i SIA-reformen syftade till att stimulera den demokratiska utvecklingsprocessen i skolan bl. a. genom att decentralisera beslutsbefogenheter till lokala skolstyrelser och enskilda skolor. Osäkerheten inför reformen har dock varit stor ute på fältet. Orsakerna till detta är flera. Enligt vår mening har 1976 års riksdagsbeslut om SIA inte fått det stöd av de borgerliga regeringarna som det borde för att en så angelägen reform skall kunna genomföras. Under det borgerliga regeringsinnehavet har man i stället ifrågasatt beslutet. Man har t. o. m. avvecklat viktiga delar av reformen genom att dra in bidraget till den allmänna fritidsverksamheten för barn och ungdomar, urholka skolledar- och personallagsutbildningarna, dra in beslutade resursökningar och halvera speciallärarutbildningens längd. Härtill kommer avvecklingen av statsbidraget till skolbyggnader.

Allt detta innebär att den utvecklingsprocess som socialdemokraterna

avsåg skulle bli ytterligare ett steg på vägen mot en bättre skola för alla elever inte har fått eller kommer att få det genomslag som ursprungligen var avsikten.

Den återhållande effekt på skolans utveckling som det borgerliga regeringsinnehavet inneburit blir så mycket mer beklaglig som rapporterna ökat om brister i arbetsmiljön för såväl elever som personal. I många klasser är oron stor. Elever har ett allt större behov av vuxenkontakt. Elevernas behov av engagemang och aktivitet kommer ofta i konflikt med skolans traditionella arbetsätt. När skolan inte förmår utveckla elevernas aktivitet till något konstruktivt omvandlas den till destruktiv verksamhet eller passivitet. Skolarbetet upplevs då som meningslöst. De mest utsatta eleverna lämnar grundskolan utan grundläggande kunskaper och färdigheter. För att motverka denna utveckling måste skolarbetet förändras och skolans personal stödjas bl. a. genom att antalet vuxna som deltar i skolarbetet ökar.

Samtidigt finns det undersökningar av elevernas arbetsresultat som visar på klara skillnader mellan olika kommuner och kommundelar. Sambanden mellan skolresultat och sociala och ekonomiska förhållanden i hemmet och stadsdelen är uppenbara. En viktig utgångspunkt för grundskolans reformering var att förbättra skolgången för barn och ungdomar med svårigheter och med behov av extra stöd och stimulans. Ett grundläggande motiv bakom det nya statsbidragssystemet till grundskolan var att resurser skulle anvisas efter behov. Genom att dessa barn- och ungdomsbehov tillgodoses ökas förutsättningarna för att skolans elever skall arbeta sig fram till goda kunskaper.

För socialdemokratin är det självklart att förändra skolans inre arbete så att det bättre anpassas till dagens elever och aktuella samhällskrav. Arbetsätt och innehåll i skolarbetet måste förändras så att det ger mer utlopp för de ungas aktivitet och ställer större krav i fråga om ansvar på eleverna för arbetet och arbetsmiljön. Stora insatser måste göras för att skapa arbetsro och för att arbetet skall kunna upplevas meningsfullt av eleverna. SIA-reformen lade en grund för ett förnyelsearbete i denna riktning. Arbetet måste nu fullföljas bl. a. genom statsmakternas aktiva stöd. Regeringens olika besparingsförslag ter sig mot denna bakgrund som särskilt olyckliga.

I många skolor pågår ett intensivt arbete i reformens anda. Vi vill särskilt peka på den demokratiska utveckling med ökat medinflytande och verkligt medansvar från elevernas sida både för den egna arbetsmiljön och för arbetets uppläggning och innehåll som äger rum i många skolor. Vi konstaterar också att undervisningen genom initiativ av lärare och fackliga organisationer i ökad utsträckning sker i kontakt med arbetslivet och knytts samman med verkligheten utanför skolan. I många kommuner byggs fritidsutbudet för barn och ungdomar successivt ut i och i anslutning till skolan. Detta lokala utvecklingsarbete hälsar vi med stor tillfredsställelse.

Det vittnar om att man i kommunerna, trots ett otillräckligt regeringsstöd för SIA-reformens genomförande, är beredd att konkret tillämpa och vidareutveckla de grundläggande principer som den socialdemokratiska regeringen utvecklade i SIA-propositionen.

I detta läge väljer regeringen – i strid med alla tidigare uttalanden av företrädare för de nuvarande regeringspartierna – att kraftigt minska de statliga resurserna till skolan. Klassmedeltalet på mellanstadiet höjs och kommunerna skall inte få full täckning för lärarlönekostnaderna. I den socialdemokratiska motionen (1980/81:72) med anledning av regeringens s. k. sparproposition kritiserades starkt nedrustningen av skolan. Den borgerliga riksdagsmajoriteten drev dock igenom flertalet av förslagen. Riksdagen avvisade emellertid förslaget om sänkt statsbidrag för grund- och gymnasieskolan. Likväl återkommer nu regeringen med detta besparingsförslag.

I en särskild motion behandlar socialdemokraterna i utbildningsutskottet statsbidragen till gymnasieskolan och grundskolan. Socialdemokraterna slår vakt om kvaliteten i skolarbetet och är därför inte beredda att medverka till en försämring av den samhälleliga verksamhet som är av störst betydelse för barns och ungdomars utveckling. I en annan motion föreslår vi socialdemokrater ökade resurser i områden med storstadsproblem för att i större utsträckning öka personalinsatserna efter behov. Vår satsning sker i ett kärvt statsfinansiellt läge, men vi bedömer åtgärder för att förbättra arbetsmiljön så viktiga att vi i vårt budgetalternativ prioriterat dessa behov.

I budgetpropositionen ges intryck av en betydande satsning på *handikappområdet*. Den uppgår i själva verket endast till drygt 1 milj. kr. De nya ändamål för vilket medel anvisas bekostas till allt övervägande del med nedskärningar på andra områden. Så t. ex. avvecklas under anslaget *Bidrag till driften av grundskolor m. m.* statsbidraget till personell assistans om 6,4 milj. kr. På motsvarande sätt avvecklas posten Tekniska eller organisatoriska stödåtgärder åt handikappade elever i gymnasieskolan under anslaget *Bidrag till driften av gymnasieskolor* med undantag för medlen till utbildningen av hörselskadade i Örebro resp. rörelsehindrade vid Skärholmens gymnasium. Den sammanlagda nedskärningen på anslagen uppgår till 7,6 milj. kr. Av detta förs dock 2,4 milj. kr. till anslaget *Specialskolan* att användas för personell assistans. Besparingen på grund- och gymnasieskolanslagen blir då 5,2 milj. kr. I stället förutsätter föredraganden att kommunerna genom anslaget *Särskilda åtgärder på skolområdet* skall kunna få bidrag lägst motsvarande det som f. n. utgår under nämnda anslag.

Vi vill dock framhålla att det nya anslaget *Särskilda åtgärder på skolområdet* tillskapats främst genom en nedskärning av det allmänna driftbidraget. Det är sålunda inte fråga om några nya resurser. Huvuddelen utgörs av den nuvarande länsskolnämndsresursen och indragna medel på lärarlöne-

bidraget. Det kommer sålunda att råda stark konkurrens om de resurser som återfinns under anslaget. Även om anslaget till personell assistans och motsvarande hittills varit begränsat har dock handikappade barn och ungdomar till en del varit garanterade hjälp med stöd av medel från denna resurs. I fortsättningen skall handikappade konkurrera med en lång rad andra ändamål mellan vilka läns skolnämnderna har att prioritera.

Om handikappade elevers behov av assistans m. m. enbart skall tillgodoses genom anslaget Särskilda åtgärder på skolområdet är det angeläget att nya medel tillförs anslaget. Så är inte fallet, varför vi anser det nödvändigt att det inom grund- och gymnasieskoleanslagen finns särskilda medel reserverade för handikappåtgärder av det slag som hittills varit fallet. Det hindrar inte att en kommun skall kunna erhålla resurser från anslaget Särskilda åtgärder på skolområdet i de fall då handikappanslaget avseende grund- och gymnasieskolan inte räcker till. Genom vårt förslag garanteras handikappade en miniminivå i fråga om assistans, vilket vi särskilt i ett kärt budgetläge anser nödvändigt.

Mot denna bakgrund föreslår vi att nuvarande specialdestinerade bidrag till personell assistans i grundskolan även fortsättningsvis får finnas kvar under anslaget Bidrag till driften av grundskolor m. m. För detta ändamål beräknar vi 4 milj. kr. Motsvarande delpost under anslaget Bidrag till driften av gymnasieskolor bör föras upp med 2 milj. kr. Detta innebär att övriga åtgärder på handikappområdet inte behöver bekostas genom avveckling av anslaget till personell assistans (motsv.). Nya resurser om 6 milj. kr. tillförs enligt våra förslag detta ändamål.

Under de senaste åren har antalet sökande till gymnasieskolan ökat mer än antalet elever som gått ut årskurs 9 i grundskolan. Det ökade intresset för utbildning utöver grundskolan har sannolikt flera orsaker. Det kärva sysselsättningsläget och strukturförändringar på arbetsmarknaden som möter många ungdomar torde vara den viktigaste orsaken. Allt fler ungdomar har härigenom blivit medvetna om behovet att skaffa sig någon form av utbildning ovanpå grundskolan för att kunna hävda sig på arbetsmarknaden. Utbyggnaden av studie- och yrkesorientering har också medverkat till att allt fler ungdomar insett vikten av att skaffa sig en gymnasieskolutbildning.

Mot bakgrund av utvecklingen på arbetsmarknaden och årskullarnas storlek samt det stigande intresset för gymnasieskolutbildning anser vi det nödvändigt att olika åtgärder vidtas för att tillförsäkra alla ungdomar den rätt till gymnasieskolutbildning som uppställdes redan 1964 i propositionen om reformering av de gymnasiala skolorna (prop. 1964:171) och som senast kommit till uttryck genom riksdagens beslut år 1979 (UbU 1978/79:40) om att gymnasieskolan skall dimensioneras för *lägst* 100 procent av en årskull 16-åringar.

Både i regeringsställning och i opposition har socialdemokraterna fört fram förslag i syfte att öka ungdomarnas möjligheter att få utbildning på

gymnasieskolnivå. Så t. ex. var gymnasieskolreformen (prop. 1968:140) en betydelsefull etapp på vägen mot vad som i 1964 års reform betecknades som ett huvudmål för utbildningspolitiken, nämligen genomförandet av en minst tvåårig gymnasieskola.

Mot bakgrund av starkt försämrade statsbidrag till skolan överväger man i flera borgerligt styrda kommuner att införa *avgifter* i gymnasieskolan. I stället för att införa en generell avgift, vilket är förbjudet enligt skollagen, överväger man att belägga skolmåltider och/eller läromedel med avgifter. Genom att socialdemokraterna i dessa kommuner motsatt sig införandet av sådana avgifter har den borgerliga majoriteten t. v. skrinlagt sådana planer.

Det finns dock starka skäl att anta att när den borgerliga besparingspolitiken får fullt genomslag ute i kommunerna kommer man i borgerligt styrda kommuner ånyo att aktualisera frågan om införandet av avgifter för olika ändamål i gymnasieskolan.

Det är i dag nödvändigt och önskvärt att alla ungdomar skaffar sig en utbildning efter grundskolan. Gymnasieskolan dimensioneras också så att alla ungdomar skall kunna tas emot. Denna strävan skulle motverkas av ett införande av avgifter, vilket främst skulle rikta sig mot de ekonomiskt sämst rustade och svagast studiemotiverade. Genom studie- och yrkesorienteringen, alternativa kursuppläggningar, försöksverksamhet, företagsförlagd utbildning m. m. görs betydande ansträngningar i syfte att få alla ungdomar att genomgå utbildning efter grundskolan. Dessa ansträngningar skulle allvarligt motverkas av ett införande av avgifter i en eller annan form i gymnasieskolan.

Mot denna bakgrund anser vi att skollagens bestämmelser om förbud mot avgifter för den direkta undervisningen i gymnasieskolan bör tolkas så att inte heller andra avgifter, t. ex. för läromedel, skall kunna tas ut. Riksdagen bör som sin mening besluta ge regeringen detta till känna.

Det ankommer på intagningsnämnderna att bestämma den s. k. *fria kvotens storlek*. Intagningsnämndernas benägenhet att ta till vara de möjligheter som finns att ta in elever till gymnasieskolan genom den fria kvoten varierar starkt. SÖ har i föreskrifter och anvisningar för intagningen framhållit "att det är angeläget att intagningsnämnderna tar tillvara de möjligheter och den frihet som den fria kvoten innebär – nämligen att låta intagningen av en del sökande präglas av en helhetsbedömning med de speciella hänsynstaganden som är motiverat i ett enskilt fall".

Mot bakgrund av det ökade ansvar som skolan har fått för ungdomarna i gymnasieskoleåldern är det ytterst angeläget att samtliga intagningsnämnder använder de möjligheter som bestämmelserna om intagning genom den fria kvoten medger. Härigenom blir det lättare att ge så många ungdomar som möjligt gymnasieskoleutbildning i enlighet med deras intressen och behov.

För att åstadkomma en smidigare övergång från grundskola till gymnasieskola bör de möjligheter som finns till intagningen inom fri kvot ökas. Riksdagen bör som sin mening ge regeringen detta till känna.

6 Skola – arbetsliv

Socialdemokraterna har konsekvent arbetat för att närma arbetslivet och skolan. Förslaget att införa s. k. SSA-råd var en viktig del i detta arbete. Vårt förslag i anslutning till regeringens proposition om läroplan för grundskolan (1978/79:2606) om att öka tiden för arbetslivsorientering bifölls av riksdagen (Ubu 1978/79:45). Tillkallandet av gymnasieutredningen var också ett uttryck för att ge utbildningen på gymnasial nivå en bättre arbetslivsförankring.

Till en av skolans viktigaste uppgifter hör att förbereda ungdomarna för arbetslivet. Det sker dels direkt i undervisningen, dels genom studie- och yrkesorienteringen, dels genom praktisk arbetslivsorientering i grundskolan eller olika former av praktisk verksamhet i gymnasieskolan. I syfte att nå en bättre överensstämmelse mellan olika utbildningsvägars dimensionering i gymnasieskolan och arbetsmarknadens behov anges i budgetpropositionen att den – ofta betydande – överföring av utbildningsplatser från yrkesinriktade utbildningsvägar till bl. a. social linje och konsumtionsteknisk linje som skett genom beslut av SÖ inte längre skall medges.

Under lång tid har socialdemokraterna hävdat att gymnasieskolan skall dimensioneras så att alla ungdomar tas in. Därför har vi krävt att det redan i planeringsskedet skall ges förutsättningar att anordna de utbildningar som leder till en fast förankring på arbetsmarknaden. De borgerliga regeringarna har i stället valt att genom särskilda beslut utöka platsantalet i gymnasieskolan vid sidan om den reguljära planeringsprocessen. Kommunerna får därmed svårigheter att anordna utbildning som kräver speciallokaler och specialutbildade lärare. I stället utökar man t. ex. social linje för vilket inte krävs några större särskilda arrangemang och således kan ske med kort varsel. Den snedeffekt som regeringen nu vill korrigerar har sålunda till stor del orsakats genom de borgerliga regeringarnas egna åtgärder.

Vi instämmer i regeringens ambition att hålla tillbaka dimensioneringen av i första hand vissa teoretiska linjer till förmån för en satsning på de yrkesinriktade men vill samtidigt varna för att det i vissa kommuner kan visa sig svårt att anordna den yrkesinriktade utbildning som eftersträvas med hänsyn till arbetsmarknadens behov. I vissa fall är det förenat med stora problem att anordna sådana utbildningar beroende på lokal och/eller lärarbrist samtidigt som en lämplig industri saknas som skulle kunna utnyttjas för företagsförlagd utbildning. Riksdagens beslut att gymnasieskolan skall dimensioneras för hela årskullen 16-åringar har inte uppnåtts innevarande år. Det kan bli ännu svårare med regeringens nu presenterade förslag. Principen om en hårdare styrning av utbildningsresurser mot ut-

bildningar som tillgodoser angelägna arbetsmarknadsbehov ställer vi oss dock bakom. Vi beklagar att denna princip inte fick vara vägledande under gymnasieskolans expansion de senaste åren.

Regeringens förslag åtföljs inte av några åtgärder för att stimulera en sådan utbyggnad. Tvärtom har den vidtagit flera åtgärder som direkt motverkar en sådan inriktning av gymnasieskolans studievägar, t. ex. avveckling av statsbidraget till skolbyggnader. Kommunerna får därmed av ekonomiska skäl allt svårare att anordna en kvalitativ yrkesutbildning i enlighet med de mål som uppställdes vid yrkesutbildningsreformen.

Regeringens ambition är i stället att satsa på *företagsförlagd utbildning* i olika former. Även vi anser att sådan anordning med fördel kan användas för att tillgodose vissa utbildningsbehov under förutsättning att kvalitetskraven upprätthålls.

Samtidigt vill vi peka på en betydande risk som är förenad med en alltför omfattande satsning på företagsförlagd utbildning och som hittills inte tillräckligt uppmärksamats i överväganden om på vilket sätt yrkesutbildningsbehoven för ungdomar bäst skall tillgodoses. Om ungdomar placeras på företag, vilka i den omfattande strukturomvandling som förestår av svensk industri helt kommer att tvingas ändra sin produktion alternativt läggas ner, är det möjligt att ungdomarna får en utbildning som inte är inriktad på en framtida arbetsmarknad. I stället kan utbildningen snabbt visa sig vara föråldrad med en tidig utslagning på arbetsmarknaden som följd. Det kan i sin tur innebära stora personliga problem och behov av omfattande omskolningsåtgärder. I detta perspektiv kan en kortsiktig syn på planeringen av gymnasieskolans yrkesutbildning leda till ökade krav på framtida samhällseliga insatser. Samhällsekonomiskt skulle detta vara en förlust. Utbildningsväsendet på skilda nivåer skall enligt vårt synsätt i stället i så hög grad som möjligt planeras så att denna typ av problem inte uppstår.

En annan effekt av förslaget om fördelningen av studievägarna i gymnasieskolan, som inte berörs i propositionen, gäller *flickorna*. Deras arbetsmarknadssituation har kraftigt försämrats under de senaste åren. Ökningen av arbetslösheten för flickor under 20 år är sju gånger större än för pojkar i motsvarande ålder. En av förklaringarna är avvecklingen av beredskapsarbetena samt nedskärningar i den offentliga sektorn. Genom att begränsa antalet utbildningsplatser bl. a. på social linje och konsumtionslinje kan flickornas möjligheter till utbildning efter gymnasieskolan försämrats om de inte förmås påbörja utbildningar som de traditionellt inte väljer, t. ex. verkstadsteknisk linje. Med den framtidsbedömning som i dag kan göras är det bl. a. inom denna yrkessektor som det i första hand kommer att finnas arbetstillfällen. Det gäller då att få flickor att också söka sig till sådana utbildningsvägar.

Flickornas arbetsmarknadssituation påverkas också av att den gemensamma sektorn (undervisning, barnomsorg, vård etc.) och den privata

tjänstesektorn f. n. har en svag utveckling bl. a. beroende på den borgerliga åtstrammingspolitiken.

Detta ställer ökade krav på studie- och yrkesorienteringen men också på andra åtgärder som gör det möjligt för flickor att skaffa sig bättre förutsättningar att genomgå olika former av teknisk utbildning. Många flickor hindras i dag av tradition att pröva sig fram på detta område, vilket för många pojkar däremot upplevs som naturligt. Vi beklagar att denna aspekt på flickornas utbildningsval inte blivit föremål för några överväganden av regeringen.

Olika former bör prövas för att intressera flickor för fortsatta studier inom det tekniska området. Som exempel vill vi nämna utnyttjandet av olika perioder av den praktiska arbetslivsorienteringen och tiden för temastudier på grundskolans högstadium. Det är också angeläget att innehållet och arbetsformerna i det nya ämnet teknik får en sådan utformning att flickor verkligen får möjlighet att handskas med verktyg och enkla maskiner för att därigenom pröva sig fram inom det tekniskt-praktiska området. Härutöver bör det vara möjligt att erbjuda intresserade flickor en kortare kurs inom området på samma sätt som invandrardomar erbjuds kurser för att öka deras benägenhet att gå vidare till gymnasieskolan. Sådana kurser skulle kunna erbjudas under ferietid. Alternativt bör tid kunna tas under vårterminen i årskurs 9 eller med utnyttjande av tiden för temastudier på grundskolans högstadium.

I syfte att förbereda flickor för studier på utbildningsvägar i gymnasieskolan som är inriktade mot yrken som flickor traditionellt inte väljer bör kurser främst inom det tekniskt naturvetenskapliga området anordnas. 4 milj. kr. bör ställas till skolöverstyrelsens förfogande för detta ändamål. Vi har då utgått från att kommuner skall få bidrag motsvarande det som ges vid anordnande av s. k. yrkesintroduktion. Det innebär en ersättning om 250 kr. per elev och vecka. Härtill kommer behovet av viss ersättning till deltagarna om kursen genomförs utanför terminstid. Ersättningen bör anknyta till de bestämmelser som tidigare gällde ersättning vid korta s. k. yrkesinriktade kurser. Vårt förslag om medel för denna försöksverksamhet innebär att 1 000–2 000 flickor skulle kunna erbjudas en dylik kurs.

Självfallet bör man inom studie- och yrkesorienteringen verkligen upplysa ungdomarna om vilka studie- och arbetsmarknadsmöjligheter som föreligger i framtiden. I detta ingår också att informera flickorna om att deras möjligheter till utbildning och arbete kan vara små om de fortsättningsvis väljer inom traditionella områden. Vi vill framhålla att våra förslag om förstärkningar av studie- och yrkesorienteringen i det följande samt i vår motion om särskilda insatser i storstadsområdena också innebär att mer tid kan ägnas flickornas studie- och yrkesval.

Vi beklagar att förändringarna i gymnasieskolan och det försämrade sysselsättningsläget för ungdomar inte avsatt några spår i regeringens förslag om studie- och yrkesorienteringen. Så mycket framgår dock att

några resursförstärkningar inte är aktuella i den särproposition som aviseras under 1981.

Socialdemokraterna anser dock att resurserna för studie- och yrkesorienteringen behöver förstärkas. I en motion om särskilda insatser i stadsområdena föreslår vi ändring av delningstalen för erhållande av grundbelopp för studie- och yrkesorientering. Nuvarande bestämmelser är så utformade att de missgynnar kommuner med ett högt antal elever. Det är enligt vår mening angeläget att ungdomarna i de stora kommunerna med jämförelsevis större problem erhåller samma möjligheter till studie- och yrkesorientering som gäller i de mindre.

Studie- och yrkesorienteringen för *invandrarelever* är också mer tidskrävande än för andra elever. Detta påtalades redan i den promemoria (U 1970: 16) som föregick beslut om försöksverksamheten med ny organisation för studie- och yrkesorienteringen och i propositionen (1971: 34) med anledning härav. SÖ har vid ett flertal tillfällen aktualiserat behovet av extra stöd till kommuner med många invandrarelever. I sin anslagsframställning för budgetåret 1981/82 föreslår SÖ att särskilt statsbidrag bör utgå till kommuner med invandrarelever i grund- och gymnasieskola grundat på den definition av begreppet invandrarelev som gäller för rätten till hemspråksundervisning. Dessa elever bör få medräknas med koefficienten 1,5. Kostnaderna härför beräknar SÖ till 4,4 milj. kr. (37 grundbelopp). Vi anser att detta förslag bör genomföras.

I en gemensam skrivelse från SÖ och arbetsmarknadsstyrelsen 1979-02-16 konstaterade verken att det inte varit möjligt att tillfredsställande realisera vare sig ungdomsgarantin eller *uppföljningen av ungdomar* som lämnar grundskolan. För att detta skall bli möjligt har vi socialdemokrater föreslagit en utökning av resurserna för studie- och yrkesorienteringen. Vi vill dock framhålla att detta inte är tillräckligt. En förstärkt studie- och yrkesorientering måste åtföljas av åtgärder inom arbetsmarknadspolitiken så att ungdomars rätt till arbete blir en realitet.

Samtidigt är det nödvändigt att skolan förfogar över instrument för att ge uppföljningen ett innehåll. Olika vägar måste sökas för att tillgodose ungdomarnas rätt till arbete, utbildning eller praktik.

I SÖ:s framställning behandlas frågan om hur det s. k. uppföljningsansvaret skall realiseras. SÖ pekar i sin anslagsframställning på att gjorda undersökningar har visat att växling mellan arbetslöshet och sysselsättning ofta sker för ungdomar i 16-17-årsåldern. De allra flesta ungdomar får uppleva någon tid av arbetslöshet, men arbetslösheten är ett varaktigt tillstånd endast för en begränsad grupp ungdomar. Åtgärderna inom ramen för skolans uppföljningsansvar kan således för en stor del av ungdomarna bli mer kortvariga eller tillfälliga.

Enligt SÖ talar emellertid erfarenheterna för att det för en del av gruppen kommer att bli nödvändigt med mer permanenta åtgärder om inte särskilda stödinsatser görs. Det gäller främst de ungdomar som efter ett år

fortfarande är aktuella för åtgärder inom uppföljningsansvaret, dvs. de ungdomar som av olika orsaker (sociala, psykiska, fysiska handikapp) kan förväntas få stora och bestående problem att få sysselsättning och för vilka det förmodligen kommer att krävas mycket omfattande och långvariga stödinsatser. I gruppen kommer sannolikt att återfinnas en del av de ungdomar som av olika skäl slutar grundskolan i förtid. SÖ har grovt uppskattat gruppen till ca 10 000 ungdomar i åldern 16–18 år.

SÖ föreslog mot denna bakgrund i anslagsframställning för budgetåret 1981/82 en *försöksverksamhet* med syfte att ta fram olika program eller modeller för att hjälpa dessa ungdomar. Sådana program måste arbetas fram på lokal nivå. Vi vill i detta sammanhang erinra om den verksamhet i likartat syfte som bedrivits i Göteborg och Huddinge, vilket behandlades i den socialdemokratiska motionen (1977/78: 1926) med anledning av propositionen om åtgärder mot ungdomsarbetslöshet.

Vi beklagar att regeringen inte varit beredd att anvisa medel för den av SÖ föreslagna försöksverksamheten.

I syfte att påbörja ett lokalt utvecklingsarbete med utbildningsprogram för de ungdomar som skolan har störst svårigheter med att följa upp föreslår vi att 10 milj. kr. ställs till SÖ:s förfogande. I enlighet med SÖ:s förslag bör fördelningen av medel ske efter ansökan och beredas av en arbetsgrupp med företrädare från SÖ, AMS och socialstyrelsen.

7 Ungdomens sysselsättning

Den höga arbetslösheten bland ungdomar har varit ett av de stora problemen på arbetsmarknaden under 1970-talet. Enligt samstämmiga bedömningar kan arbetslösheten bland ungdomar förbli besvärande också under första delen av 1980-talet om inte särskilda ansträngningar görs. Stora ungdomsgrupper lämnar i dag skolan utan yrkesutbildning. En del har inte ens fullbordad grundskoleutbildning bakom sig. Många avbryter gymnasieutbildningen. Dessa ungdomar möter problem i övergången från skola till arbetsmarknad, och de står för en stor del av arbetslösheten bland ungdomarna. Bristen på utbildning är ett av deras svåraste arbetshinder. Samtidigt saknar många av dem intresse för utbildning, bl. a. därför att deras upplevelse av skolan är negativ.

Skall dessa ungdomars ställning på arbetsmarknaden kunna stärkas krävs fortgående utveckling av utbildningsväsendet. Det är bl. a. med dessa utgångspunkter socialdemokratin nu i särskild ordning angivit handlingslinjer för den fortsatta skolutvecklingen.

Bristande yrkesbakgrund är, vid sidan av bristen på egentlig yrkesutbildning, det mest besvärande förvärvshindret för unga nytillträdande på arbetsmarknaden. Skall detta förvärvshinder kunna brytas fordras ett väl fungerande system för *praktikjämnstgöring*. Detta bör bygga på följande grund:

- Sysselsättningsutredningen har utförligt behandlat frågan om praktikanställning. Utredningen har lämnat ett flertal konkreta förslag till åtgärder för att förbättra tillgången på praktikplatser. Man har också angivit särskilda riktlinjer för definition av begreppet praktikarbete.

Det är nödvändigt att samhället intensifierar sitt arbete med att skaffa fram praktikplatser. Det krävs då en klar definition och avgränsning av begreppet praktikplats. Sysselsättningsutredningens förslag till definition fyller enligt vår mening väl detta krav. Lagen om anställningsskydd bör därför kompletteras så att en definition av praktikanställning enligt sysselsättningsutredningens förslag får stöd i lagstiftningen.

- Sysselsättningsutredningen har också föreslagit att länsarbetsnämnderna får befogenheter att inom ramen för främjandelagen anskaffa praktikplats åt alla som genomgår en utbildning där praktik är obligatorisk.

Det är vår uppfattning att samhället fullt ut måste ta ansvaret för att ungdomar garanteras praktik, när denna ingår som en föreskriven del av utbildningen. Då måste samhället också ha möjlighet att fullgöra detta ansvar. Främjandelagen bör därför kompletteras så att länsarbetsnämnderna får befogenhet att anskaffa platser åt dem som behöver praktik som en obligatorisk del av sin gymnasieutbildning.

Effekterna av aldrig så väl utvecklade system för utbildning och praktik-tjänstgöring kan äventyras om det avslutande skedet i övergången från utbildning till arbete inte fungerar. Detta fäster uppmärksamheten på *introduktionens och inskolningens betydelse*.

Som en konsekvens av senare års utbildningsreformer har utbildningen på nästan alla yrkesinriktade linjer fått större inslag av allmänna ämnen och en i motsvarande mån minskad andel träning av speciella yrkesfärdigheter. Även en framtida gymnasieskola bör ha såväl studieförberedande som yrkesförberedande inslag. Detta innebär att introduktions- och inskolningsinsatser i företag och förvaltningar även framdeles kommer att ha stor betydelse. De bör ingå som en allt viktigare del i personalpolitiken på varje arbetsplats.

8 Ungdomars föreningsliv

Ungdomsorganisationerna spelar en viktig roll när det gäller att engagera barn och ungdomar i meningsfulla fritidsaktiviteter. En majoritet av ungdomarna i åldern 7–25 år deltar också i en eller flera föreningar. En stor grupp ungdomar nås dock inte alls. Olika undersökningar visar att många av de icke föreningsanslutna får större problem än andra ungdomar. Detta får negativa samhällsekonomiska konsekvenser.

Genom föreningslivet får många ungdomar lara sig ta eget ansvar för verksamheten och dessutom möjlighet till ett utvecklande engagemang under fritiden. Föreningslivet är också en viktig motvikt till det ökade

kommersiella utbudet till barn och ungdomar. Det finns därför starka skäl att även i tider av stora samhällsekonomiska påfrestningar på olika sätt underlätta föreningarnas verksamhet.

De kämpar ofta med stora ekonomiska svårigheter trots att verksamheten i avgörande utsträckning möjliggörs genom de många frivilliga ledarnas betydande insatser. Mot denna bakgrund och med hänsyn till föreningslivets stora betydelse för barn och ungdomar vände sig socialdemokraterna i kulturutskottet i en motion (1980/81: 73) hösten 1980 mot regeringens aviserade förslag att beskära ungdomsanslagen. Vi hävdade att besparingar i statsverksamheten inte i första hand bör gå ut över verksamhet som riktar sig till barn och ungdomar.

I budgetpropositionen föreslås kraftiga nedskärningar som på ett allvarligt sätt kommer att inverka på organisationernas möjligheter att utveckla och fördjupa sin verksamhet. Grundbidraget reduceras från 295 000 till 285 000 kr. Det rörliga bidraget minskas från 27 till 23 kr. Tillsammans med den tidigare urholkningen av bidragen, i relation till den faktiska kostnadsutveckling som ägt rum under det borgerliga regeringsinnehavet, kommer nu föreliggande förslag att leda till betydande försämringar för föreningslivet.

Härtill kommer förslaget om en sänkning av det lokala aktivitetsstödet. Sistnämnda förslag används dock till stor del för att finansiera ferieverksamhet för barn. Det är tillfredsställande att den ferieverksamhet som hittills bedrivits med stöd av medel ur allmänna arvsfonden nu äntligen kan permanentas, vilket vi krävt senast i motionen 1979/80: 282. Vi beklagar att den bekostas genom en minskning av andra ungdomsanslag. Vi vill för vår del understryka vikten av att ferieverksamheten fortsättningsvis får utvecklas utan att andra verksamheter för barn begränsas.

I syfte att stärka föreningarnas arbete med barn och ungdom föreslår vi att *grundbidraget* fastställs till 320 000 kr. i enlighet med statens ungdomsråds förslag i anslagsframställning för budgetåret 1981/82. Härigenom uppstår ett ökat medelsbehov av 2.1 milj. kr. Det *rörliga bidraget* bör fastställas till 27 kr. per medlem. Det innebär oförändrat belopp jämfört med i. n. varande år, men en ökning med 4 kr. i förhållande till regeringens förslag. Detta medför ett ökat medelsbehov av 3.5 milj. kr.

För de sex organisationerna, bl. a. SECO och Elevförbundet, som får bidrag med fasta belopp, har vi beräknat ytterligare sammanlagt 180 000 kr. i ökat anslag.

För handikapporganisationernas del föreslår föredraganden en uppräknings av det rörliga bidraget från 100 till 104 kr. per medlem. Vi vill för vår del ansluta oss till ungdomsrådets förslag om en höjning med 15 kr. till 115 kr. Det innebär ett ökat medelsbehov av 250 000 kr. i förhållande till regeringens förslag.

Vi anser det angeläget att underlätta *invandrarnas föreningsliv*. För flera av deras ungdomsorganisationer gäller att de inte kan uppfylla samtliga de

bestämmelser som gäller för att bli bidragsberättigade. Så t. ex. är invandrarna ibland så koncentrerade geografiskt att kravet på spridning i minst hälften av landets landstingskommuner inte kan uppfyllas. Det totala underlaget i vissa invandrargrupper gör att organisationen inte heller når upp till föreskrivna 3 000 medlemmar.

I skrivelse från statens invandrarverk 1980-07-30 uttalas bl. a. följande med anledning av överväganden om bidrag till nedan angivna invandrarorganisationer.

Barn behöver en stark identitet för att utvecklas positivt. I detta avseende löper invandrabarn större risker än de flesta svenska barn. Invandrarfamiljen i Sverige lever skild från det nationella och kulturella sammanhang som den tidigare varit delaktig i och känt samhörighet med. Invandrararnas eget föreningsliv är därför av stor betydelse för att förebygga identitetskriser och sociala problem i framtiden.

Av statsfinansiella skäl avvisar föredraganden ungdomsrådets förslag att ge Assyriska riksförbundet, Turkiska riksförbundet och Grekiska riksförbundet rätt till bidrag. Ungdomsrådets ställningstagande skedde efter nära kontakt med statens invandrarverk.

Med hänvisning till invandrarverkets och ungdomsrådets förslag föreslår vi att ökade medel ställs till förfogande för ungdomsverksamhet bland invandrare.

Inte heller *handikappade* ungdomar tillhör de av föredraganden prioriterade grupperna. Ungdomsrådets förslag att HCK:s ungdomskommitté skall bli bidragsberättigad avslås således av föredraganden. Enligt ungdomsrådets anslagsframställning har både socialdepartementet och statens handikappråd förordat att bidrag skall utgå. Med hänsyn till det stora behovet av att stödja de handikappades verksamhet bör HCK:s ungdomskommitté enligt vår mening bli bidragsberättigad. Samma inträppning i bidragssystemet som ovan angivits för vissa invandrarorganisationer bör också gälla HCK:s ungdomskommitté.

För ett genomförande av våra förslag beräknas ett ökat medelsbehov budgetåret 1981/82 av 640 000 kr.

De förslag som här framförts om åtgärder för att stärka ungdomsorganisationernas verksamhet medför ett ökat medelsbehov av 667 000 kr. (2 100 000 + 3 500 000 + 180 000 + 250 000 + 640 000 kr.) under anslaget *Bidrag till ungdomsorganisationernas verksamhet m. m.* (B 75, utbildningsdepartementet) i förhållande till regeringens förslag.

Vi vill i detta sammanhang också peka på att idrottsrörelsen engagerar ett stort antal barn och ungdomar. Ca 80 procent av den verksamhet som redovisas som "lokala aktiviteter" bedrivs inom olika idrottsorganisationer.

Socialdemokratin drog i regeringsställning upp riktlinjer för dagens idrottspolitik. Syftet var att ge allt fler möjlighet till idrottsutövning. "Idrott åt alla" är den samlande beteckningen för de riktlinjer riksdagen antog och svensk idrottsrörelse sedan dess arbetar efter.

Statsstödet till idrottens centrala verksamhet anvisas under jordbruksdepartementets huvudtitel. I årets budgetproposition lägger regeringen fram förslag som kraftigt urholkar idrottsanslaget. Det skulle starkt minska idrottsrörelsens möjligheter att fortsätta sitt arbete med att aktivera fler människor. Framför allt riskeras de pågående satsningarna bland barn och ungdom, kvinnor och handikappade. Vi kan icke acceptera att idrottsrörelsens villkor försämrats på detta sätt. I en särskild motion redovisas socialdemokraternas krav på ökat stöd till idrotten.

9 Kultur för barn och ungdom

9.1 Bakgrund

Uppväxtförhållandena under barndomen är avgörande för den personliga utvecklingen. Samhället kan icke tillåta att brister i ekonomiskt, socialt och kulturellt hänseende hindrar många barn att få en innehållsrik och stimulerande uppväxt. Barnen måste ges goda och likvärdiga uppväxtvillkor. Först då blir det möjligt för dem att utvecklas till fria och självständiga människor som verkar i gemenskap och solidaritet med varandra.

Barnens kulturella villkor formas till stor del av den ekonomiska och sociala situation de lever i. Den fysiska uppväxtmiljön bestämmer också i långa stycken deras möjligheter till kontakt och gemenskap med andra människor och till att själva aktivt kunna utforska omvärlden. Samspelet mellan kulturpolitiken och andra politiska områden ströks också under i riksdagens beslut 1974 om den nya kulturpolitiken (KrU 1974: 15). De särskilda åtgärder som föreslås på kulturområdet får inte vara ett sätt att söka skylla över andra betydande brister i människors livssituation.

År 1974 beslöt dåvarande statsrådet Zachrisson att till utbildningsdepartementet knyta en arbetsgrupp, som fick namnet barnkulturgruppen. Gruppen fick till uppgift att ge råd vid beredningar av barnkulturförslag från utredningar och anslagsframställningar från myndigheter, att utreda behovet av ytterligare barnkulturinsatser samt att precisera hur den mera permanenta bevakningen av barnkulturfrågorna borde ske inom ramen för kulturrådets arbete. Barnkulturgruppen skulle genom sin konstruktion och sitt uppdrag löpande medverka i reformarbetet. Departementsgruppens mer långsiktiga arbete skulle inte vara något hinder för att föra fram olika delförslag till riksdagen.

Så skedde också under den socialdemokratiska regeringens tid då viktiga förslag för att stärka barnens ställning inom bl. a. film- och litteraturområdets förelades riksdagen. Barnkulturgruppen avlämnade sin rapport våren 1978.

Både barnkulturgruppen och andra utredningar och arbetsgrupper som sökt analysera barnens situation har framhållit behovet av ett helhetsperspektiv på barnens situation när reformer för att förbättra deras villkor genomförs. Samspelet mellan olika politiska områden får många gånger

avgörande effekter för barn. Barnen måste stå i centrum för reformarbetet så att detta medverkar till att ge barnen goda uppväxtvillkor.

Socialdemokraterna vill betona vikten av att en bevakning av reformarbetets effekter på barnen sker över en längre tidsperiod. Det är nödvändigt att en aktuell dokumentation om barns livsvillkor finns samlad och kan ge underlag för olika reformer vare sig de riktas direkt till barnen eller indirekt kommer att påverka barnens villkor. På samma sätt som när det gäller arbetet för jämställdhet mellan män och kvinnor krävs en ständig uppmärksamhet om det skall bli möjligt att vid varje tillfälle "tänka in" barnen i reformpolitiken.

I detta syfte har vi i det föregående föreslagit att ett utredningsarbete kommer till stånd i syfte att under lång tid studera barns levnadsförhållanden. Därmed räknar vi med att ett bättre underlag kan skapas som grund för olika insatser för att förbättra barns och ungdomars uppväxtmiljö.

9.2 *Kommersialismens tryck*

Barnen är utsatta för ett starkt kommersiellt tryck på kulturområdet. Kraftfulla åtgärder behövs för att förhindra att kulturverksamheten reduceras till konsumtion av färdiga produkter och ett passivt mottagande.

Bland dessa måste ingå både stöd till opinionsbildning och insatser för att utveckla barns egen kulturskapande förmåga. Därtill kommer att samhället måste satsa på att utveckla attraktiva alternativ till det kommersiella utbudet. Det sker genom våra förslag i det följande.

I barnkulturpropositionen år 1979 (1978/79: 143) betonades att "i och med att kulturprodukter sprids genom massmedier och säljs på marknaden till överkomliga priser når också produkter av bra kvalitet ut till många människor". Att enbart förlita sig på ett sådant konstaterande är uttryck för liberal låt-gå-politik.

Det är uppenbart att i mängden av allmångods som sprids, med enda syfte att ge ekonomisk vinst, drunknar oftast det udda och unika. Detta gäller särskilt utbudet som riktas till barn. Därför måste samhället aktivt söka frigöra kulturlivet från den starka kommersiella påverkan vi i dag har. Om kulturarbetarna måste utforma sin konstnärliga verksamhet utifrån renodlade lönsamhetskrav är detta en inskränkning av yttrandefriheten och något som särskilt drabbar barnen. Det krävs särskild omsorg i utformningen av såväl kulturutbudet som aktiviteter som vi vill tillgodose barns behov av.

Frågan om vilka initiativ som erfordras för att motverka kommersialismens negativa verkningar behöver ytterligare analyseras. Socialdemokraterna i kulturutskottet behandlar detta i en särskild motion.

9.3 *Videogram*

I den socialdemokratiska kulturutskottsgruppsmotionen (1979/80: 1232) om begränsningar av våldsutbudet på videogramområdet vid föregående

års riksmöte fäste vi uppmärksamheten på det tilltagande våldsutbud som kännetecknar videomarknaden. Något intresse från den borgerliga riksdagsmajoriteten att då vidtaga åtgärder för att söka begränsa utbudet fanns inte. Det socialdemokratiska kravet avsågs därför.

Ett nymornat intresse för någon form av begränsning av utbudet på videomarknaden bland de borgerliga har dock uppkommit sedan massmedia granskat marknaden. På grund av det starka opinionstryck som kommit till uttryck efter massmediaskildringar av videomarknadens våldsutbud har kulturministern tvingats till handling. Vi vill här erinra om dennes uttalande om att "vi behöver en förhandsgranskning av filmer som visas för barn och ungdom och då kan ju inte det avgörande vara om det är biografilm eller video".

Ett förslag om begränsningar av våldsutbudet på videoområdet har på kort tid utarbetats av en grupp inom regeringskansliet. Ärendet finns emellertid inte upptaget i regeringens propositionsförteckning. Vi anser oss föranledda att begära att ett förslag om begränsningar på videoområdet presenteras för riksdagen i sådan tid att åtgärder kan sättas in senast vid nästa halvårsskifte.

Riksdagen bör som sin mening besluta ge regeringen detta till känna.

Videomarknaden kännetecknas till stor del av enkla underhållsfilmer, äventyrsfilmer, pornografi och våldsframställningar. Utbudet riktar sig främst till barn och ungdom. Här är det kommersiella inslaget fullständigt dominerande. Med hänsyn till den generellt sett bristfälliga kvaliteten i utbudet anser vi det angeläget att åtgärder vidtas för att kunna *erbjuda alternativ* som uppfyller rimliga kvalitetskrav. Ett sådant utbud skulle kunna erbjudas allmänheten om delar av den TV-produktion som finns blir tillgänglig på video. Det kan röra sig om gestaltande program, t. ex. barnprogram, teaterföreställningar, musik- och sportevenemang m. m.

Vi anser det angeläget att upphovsrättsliga och ekonomiska problem i samband med att ställa delar av TV-produktionen till allmänhetens förfogande på video snarast löses i syfte att erbjuda ett kvalitativt alternativ till den kommersiella produktion som nu helt dominerar marknaden. I första hand ankommer det på TV-företaget att självt lösa hithörande problem. Vi anser dock att riksdagen genom ett särskilt uttalande bör stryka under vikten av frågans snara lösning.

Vad vi här anfört om att ställa delar av TV-produktionen till allmänhetens förfogande på video bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

9.4 Kultur för barn och ungdom är eftersatt

De kulturaktiviteter som riktas till barn och ungdom är för få. Resurserna är inte heller tillräckliga för att aktiviteterna skall utvecklas på ett sätt som är inspirerande för både barnen och kulturarbetarna. Barnens egna möjligheter till skapande verksamhet och personlighetsutveckling är alltför begränsade.

I detta sammanhang vill vi peka på den ofta dåliga biblioteksstandarden för barn som finns i landet. Kulturrådet har genom en särskild enkät undersökt folkbibliotekens verksamhet för barn (PM-LB 1980: 130). Den visar att 40 procent av biblioteken saknar bibliotekarie med uppgift att tjänstgöra inom barnverksamheten. I knappt hälften av de stora kommunerna och en fjärdedel av de medelstora och små kommunerna förekommer reglerat samarbete mellan bibliotek och förskola. Samma förhållande gäller skolan. Endast i 10 procent av kommunerna samverkar bibliotek och fritidsnämnd. Av landets kommuner har endast 13 procent formulerade urvalsprinciper för barnbibliotekets mediabestånd.

Jämfört med teater för barn är biblioteken trots brister i mediabestånd, öppethållande och utbildad personal ändå förhållandevis väl rustade för att möta barns behov. I den undersökning som gjorts inom Riksteatern om tillgång på barnteater framgår att målsättningen att alla barn skall få uppleva en teaterföreställning per termin inte uppfylls i något län. Flera län uppvisar en klart nedåtgående utveckling. En jämförelse mellan de senaste fyra åren visar att under de två sista spelen minskar antalet föreställningar med något undantag i nästan hela landet.

Det finns dock exempel på många lokala satsningar för att öka utbudet av teater för barn, inte minst i samverkan mellan teater och förskola resp. skola. Ofta sker sådant arbete genom medverkan av fria grupper.

Kvalitetsfilm för barn, bra serier, möjligheter att få se och träna dans är andra områden där utbudet till barn är bristfälligt. Flera exempel skulle kunna ges.

Merparten av de verksamheter som kommer att ha verklig betydelse för barnens kulturella situation har kommunen ansvar för. I flera kommuner sker i dag en kulturell verksamhetsplanering över nämndgränserna. Erfarenheterna visar att en sådan gemensam planering ger väsentligt ökat utrymme för en utveckling av kulturaktiviteterna men också innebär förnyelse av verksamheten inom andra områden. Vi understryker det angelägna i att en sådan gemensam kulturell verksamhetsplanering sker i samtliga kommuner. På liknande sätt måste även statliga myndigheter utveckla sitt samarbete för att förverkliga de kulturpolitiska målen.

Sedan regeringen våren 1979 presenterade propositionen om barn och kultur har den inte ägnat barnen någon särskild uppmärksamhet. Propositionen blev en engångsföreteelse utan några mer genomgripande effekter i fråga om att öka barns och ungdoms möjligheter att få tillgång till utvecklande kulturaktiviteter.

Vi vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på att kulturministrarnas satsning på kulturområdet nu helt avstannat. Några nya medel föreslås inte. Tvärtom är det fråga om omfattande besparingar på vissa anslag, vilket kommer att begränsa verksamheten också för barnen. I budgetpropositionen (prop. 1978/79: 100) angav föredraganden själv reformutrymmet sedan regerings-skiftet 1976 till 130 milj. kr. (budgetåren 1977/78–1979/80).

För innevarande budgetår är reformramen 15 milj. kr. För nästa budgetår uteblir satsningen helt.

Denna negativa anslagsutveckling för kulturområdet under det borgerliga regeringsinnehavet kommer självtallet att också minska ett redan alltför begränsat utbud för barn och ungdom.

Inte heller har föredraganden i årets budgetproposition lyckats leva upp till sitt uttalande i budgetpropositionen för två år sedan. Då uttalade han bl. a. följande.

Denna vilja att förstärka kultursatsningarna också i ett ekonomiskt läge som inger bekymmer bygger på övertygelsen att en livaktig kultur i en föränderlig verklighet kan ge känselspröt riktade mot framtiden. Kulturen har, med denna utgångspunkt, en avgörande betydelse för samhällets förmåga att i tid se sina problem och att anpassa sig till nya förhållanden.

Att döma av årets budgetproposition har föredraganden tydligen helt glömt detta uttalande.

9.5 Vårt alternativ

Trots ett mycket bekymmersamt budgetläge är det enligt vår mening nödvändigt att medel avsätts för fortsatta satsningar på kulturområdet. Inom ramen för de begränsade utökningar vi föreslår har vi, i motsats till regeringen, valt att prioritera kultur för barn och ungdom. Vi gör detta i medvetande om vilken utsatt situation många barn befinner sig i. Kulturpolitiken har en strategisk betydelse när det gäller att möta samhällsförändringar.

Vi har valt att satsa nya resurser på områden där man redan har en väl utvecklad barnverksamhet i gång, men där medel saknas för att utvidga densamma. I en del andra fall vill vi stödja en planerad verksamhet för barn och ungdom, för vilket medel inte anvisats i regeringens budgetförslag. Avsikten är att de nya resurser vi föreslår skall gå till verksamhet med och för barn. Tillskottet av resurser skall således inte utnyttjas för att kompensera statsbidragsförluster, t. ex. i administrationen av verksamheten.

Vår satsning innebär också en väsentlig förbättring av arbetsmöjligheterna för kulturarbetare på skilda områden.

Resurstillskottet på 27 milj. kr. som föreslås i det följande är av den storleksordningen att denna satsning bör utvärderas som ett led i en aktiv kulturpolitik för barn. Det finns också starka skäl att i det sammanhanget kontinuerligt söka utveckla kulturaktiviteter för barn som hittills inte tillräckligt kunnat beaktas. Så t. ex. vill vi peka på dansområdet inom vilket det finns starka skäl att söka finna nya stödformer.

Vi vill också peka på betydelsen av att man inom hela kulturområdet inom ramen för den reguljära verksamheten i större utsträckning beaktar barnens behov. På många kulturinstitutioner förekommer knappast någon verksamhet för barn och ungdom.

Vår uppfattning är att barnkulturverksamheten måste ingå som en självklar del i all den reguljära verksamhet som olika institutioner, grupper och organisationer bedriver på kulturområdet. Det krävs ett planmässigt arbete att nå dit. Kvotering är en metod som måste prövas om andra åtgärder inte leder till bestående resultat.

Under flera år har det varit en uttalad ambition att ge barnen bättre möjligheter på kulturområdet. Trots detta kan vi i dag konstatera att insatserna för barn är alltför små. Det framstår klart att planeringen för barn inom kulturområdet liksom genomförandet av dessa planer måste bedrivas med långt större allvar och målmedvetenhet än hittills. Vi anser därför att varje institution eller grupp som verkar på kulturområdet med statligt stöd skall ange ett mål och en utvecklingsplan för sitt arbete bland barn i samband med den årliga anslagsframställningen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Kulturrådet bör ges medel som gör det möjligt att stödja experiment och utvecklingsarbete på barnkulturområdet. Rådet har också ansvar för att erfarenheterna av olika försök dokumenteras och att den informationen sprids. För utvärdering, experiment och utveckling föreslår vi att 1 milj. kr. ställs till kulturrådets disposition. Det är enligt vår mening nödvändigt att en satsning på barnkultur av den storleksordningen vi här föreslår blir föremål för en ingående utvärdering.

9.6 Barn- och ungdomsorganisationernas kulturella verksamhet

Den bärande tanken i att ge folkrörelserna ett ökat ansvar på kulturområdet är självklart deras unika möjligheter att låta kulturaktiviteterna vidgas från privata till gemensamma upplevelser. Kulturverksamheten medverkar till att människor gemensamt formulerar sina erfarenheter och ibland också ställer krav på förändringar i sin situation. Kulturverksamheten blir inte en isolerad upplevelse utan bidrar starkt till människors utveckling.

Men för barnen innebär också folkrörelsernas engagemang på kulturområdet bättre möjligheter för att själva kunna påverka vilka kulturverksamheter som skall genomföras. Barn är en politiskt fattig grupp med små möjligheter att göra sin stämma hörd. Visserligen efterlyser allt fler barnens egna uppfattningar i frågor som berör dem. Men samtidigt är man mycket valhänt när det gäller att förverkliga sådana ambitioner. Risker är överhängande att bara barn till föräldrar som själva har goda möjligheter att påverka samhällsdebatt och samhällsutveckling får vara med och framföra sina synpunkter. Det är här demokratiska barn- och ungdomsorganisationer har sin stora uppgift. Det är därför en angelägen fråga för hela samhället att stödja barn- och ungdomsorganisationerna så att de kan bli en kanal för inflytande för många fler barn än dem som i dag nås av föreningslivet.

Mot denna bakgrund har vi i det föregående föreslagit insatser för att

stärka ungdomarnas föreningsliv. Med det direkta syftet att öka kulturinslagen i föreningslivet och stimulera till egen kulturell aktivitet föreslår vi vidare att 4 milj. kr. anvisas som bidrag till barn- och ungdomsorganisationernas kulturella verksamhet.

Detta bidrag skall kunna sökas av barn- och ungdomsorganisationer. Medlen kan användas för verksamhet med konstnärliga uttrycksformer, dvs. de områden som innefattas i 1974 års kulturpolitiska beslut. Det gäller verksamhet med litteratur, teater, musik, dans, bild- och massmediaområdet, såsom film och TV, samt olika åtgärder för att bevara och levandegöra vårt kulturarv.

Vi vill särskilt framhålla behovet av att stödja kulturell verksamhet för barn och ungdom med olika former av handikapp. Det finns starka skäl att också ge invandrarnas barn- och ungdomsorganisationer ett speciellt stöd. Dessa barn och ungdomar måste få ökade möjligheter att fördjupa sina kontakter med hemlandets olika kulturyttringar. Det ger dessutom unika möjligheter till att sprida förståelse för olika folks kulturmönster bland barn, ungdom och vuxna. Statens invandrarverk har också föreslagit att ett sådant anslag tillskapas genom kulturrådet.

Medlen avser främst att täcka centrala kostnader av typ ledarutbildning, material, expertmedverkan etc. men bör i undantagsfall kunna utnyttjas för lokala kostnader om det gäller ett avgränsat försök för att utveckla verksamhetsformerna. I huvudsak förutsätts dock att lokala kostnader finansieras på annat sätt. Bidragen förutsätter inte att det gäller ständigt nya projekt eller utvecklingsarbete utan skall kunna utnyttjas för en permanent verksamhet som faller inom det angivna området. För mer speciella projekt av experiment- och utvecklingskaraktär är det fortfarande möjligt för barn- och ungdomsorganisationer att få stöd genom de anslag för detta som statens kulturråd disponerar över.

Bidraget föreslås fördelas av statens kulturråd efter förslag från statens ungdomsråd.

9.7 Film

Det föreligger enligt vår mening ett stort behov av insatser på barnfilmområdet. Tillgången på kvalitativt högtstående filmer för barn är alltför begränsad. En förstärkning av stödet till såväl produktion som import av film bör därför ske.

Vi föreslår att 400 000 kr. utöver budgetpropositionens förslag anvisas till konstnärsnämnden för att stimulera produktionen av kvalitetsfilm för barn. För filmvisning i nya former föreslår vi 400 000 kr. utöver regeringens förslag. Denna ökning bör i sin helhet utnyttjas för barnfilmvisning. Statens ungdomsråd, som administrativt är huvudman för barnfilmrådet, föreslår vi skall få ytterligare 200 000 kr. för granskning av barnfilm, utvecklingsarbete och försöks- samt informationsverksamhet på barnfilmens område.

Sammantaget innebär våra förslag på filmområdet en uppräknig med 1 milj. kr. utöver regeringens förslag.

9.8 Litteratur och folkbibliotek

Det finns enligt vår mening starka skäl att på olika sätt stärka det tryckta ordets ställning. Det måste ske på olika sätt bl. a. i förskola och skola och genom en kulturpolitik som ökar tillgängligheten på böcker. Det är fråga om ett arbete på lång sikt. Den sittande biblioteksutredningen har härvid betydelsefulla uppgifter. I nuläget ser vi det som mest angeläget att ytterligare utveckla nuvarande stödformer.

I detta syfte föreslår vi att anslaget *Litteraturstöd* höjs med 1 milj. kr. utöver regeringens förslag. Av detta bör 400 000 kr. gå till ett förbättrat utgivningsstöd för barn- och ungdomslitteratur, 100 000 kr. till produktion av kvalitetsserier och 500 000 kr. till verksamheten med massmarknadsutgivning av kvalitetslitteratur för barn och ungdom.

Till detta område räknar vi även stödet till *kulturtidskrifter*. Här finns angelägna behov att tillgodose också vad gäller tidskrifter som vänder sig till barn och ungdom. Vi föreslår att anslaget räknas upp med 200 000 kr. i detta syfte.

Anslaget till *folkbiblioteken* bör ökas med 2,5 milj. kr., varav 500 000 bör utnyttjas för inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk. Huvuddelen bör utnyttjas för att öka möjligheterna att ge stöd till olika projekt för barn och ungdom. För detta ändamål förfogar kulturrådet innevarande budgetår över ca 2 milj. kr. Förra budgetåret inkom ansökningar på 20 milj. kr. Vetskapen om svårigheten att erhålla bidrag är sannolikt orsak till att ansökningarna innevarande år gått ner väsentligt. Vi anser det angeläget att detta bidrag ökar och används till intressanta utvecklingsprojekt, varvid länsbiblioteken kan spela en större roll.

För *länsbiblioteken* föreslår vi mot denna bakgrund att ytterligare 10 grundbelopp ställs till deras förfogande för att utveckla barn- och ungdomsverksamheten i regionen. Det skulle också innebära att länsbiblioteken bättre skulle fylla ett stort behov i enlighet med vad kulturrådet anför i den tidigare enkäten beträffande folkbibliotekens verksamhet för barn. Där sägs bl. a. att länsbiblioteken kan främja kulturlivet för barn genom att verka för att kommuner med svagt utvecklat biblioteksväsen söker upp-
rustningsbidrag och för att anställa barnbibliotekskonserter med rådgivande och samordnande funktion.

Vi föreslår vidare en ökning av bidraget till *läsfrämjande åtgärder* med 200 000 kr. utöver regeringens förslag. Genom studieförbund och barn- och ungdomsorganisationer når man genom denna verksamhet många barn och ungdomar i deras egen fritidsmiljö. Vi anser detta stöd värdefullt och det bör därför utvecklas.

Våra förslag om resursförstärkning avseende litteraturstöd och bibliotek uppgår sålunda sammanlagt till 4,4 milj. kr.

9.9 Museer och utställningar

Inom flera museer pågår en upprustning av verksamheten som riktar sig till barn och ungdom. Vi hälsar detta med tillfredsställelse. Det finns skäl att ytterligare stödja denna verksamhet bl. a. genom att anvisa medel för de museipedagoger (motsv.) som i anslagsframställning begärs av *statens historiska museum, etnografiska museet* och *tekniska museet*. Vi beräknar sammanlagt 300 000 kr. för dessa ändamål. Vi vill dock understryka att den verksamhet som kan förstärkas med stöd av dessa nya tjänster inte får begränsas till Stockholm. Dessa museer har ett ansvar för att sprida resp. museums verksamhet över landet så att så många som möjligt får tillgång till de kunskaper som finns inom museerna. Här vill vi särskilt peka på tekniska museets strävan att regionalisera verksamheten.

En sådan kan också underlättas genom att öka de *regionala museernas* resurser. Vi föreslår i detta syfte att 25 grundbelopp ställs till förfogande för detta ändamål. Grundbeloppen fördelas av kulturrådet och bör i enlighet med vad vi anfört i det föregående ske med beaktande av att de nya resurserna är avsedda för barn- och ungdomsverksamhet. Med föreslagen förstärkning bör det bli möjligt att öka insatserna för barn och ungdom i hela landet. Vi vill understryka vikten av att de regionala museerna söker nå ut till förskolor, skolor och organisationer i regionen så att verksamheten inte begränsas till museiorten. För detta ändamål bör ca 1,4 milj. kr. tillföras anslaget utöver regeringens förslag.

Riksutställningar har en omfattande verksamhet som riktar sig till barn och ungdom och som sprids över landet. Planer finns också att utvidga detta arbete. För detta ändamål bör ytterligare 1 milj. kr. ställas till Riksutställningars förfogande.

I detta sammanhang vill vi också peka på den verksamhet som *Konstfrämjandet* bedriver för barn. En viktig uppgift för kulturpolitiken är att stödja produktion och spridning av bilder som alternativ till kommersiellt framställda bilder. Detta arbete sker genom Konstfrämjandet i nära samarbete med konstnärer och organisationer i form av bl. a. utställningar för barn och ungdom. I syfte att utvidga denna verksamhet föreslår vi att Konstfrämjandet tillförs 500 000 kr. utöver regeringens förslag.

Sammantaget innebär våra förslag inom området museer och utställningar en anslagsförstärkning av 3,2 milj. kr.

9.10 Musik

Människors attityder till musik bestäms redan före skolåldern. Det är därför viktigt att förskolebarnen får tillgång till musikupplevelser. Det är därvid särskilt viktigt att man söker aktivera barnens musikintresse som motvikt till det passiva lyssnande som blir alltmer utbrett. Sådan musikverksamhet måste självfallet följas upp i grundskolans musikundervisning och genom rika tillfällen att lyssna på olika former av musik. Den kommunala musikskolan kompletterar här det musikutbud som skolan kan erbjuda.

Rikskonsserter och *regionmusiken* har en väl utvecklad musikverksamhet för barn och ungdom. Det finns också goda förutsättningar att ytterligare utveckla denna och därmed öka möjligheterna för barn och ungdom att få uppleva olika former av musik. Verksamheten är dessutom ofta inriktad på de små barnen, vilket vi anser särskilt viktigt.

Vi föreslår sålunda att anslagen *Rikskonsserter* och *Regionmusiken* tillförs 1,5 resp. 3 milj. kr. utöver regeringens förslag. Det innebär att musikområdet tillförs ytterligare 4,5 milj. kr. Vårt förslag i det följande om ett ökat stöd till fria grupper innebär att musikområdet också där till viss del kommer att förstärkas.

9.11 Teater

Som vi framhållit inledningsvis har barn och ungdom en alltför dålig tillgång till teater. De regionala skillnaderna i utbudet av barnteater är betydande. Vi anser att det finns starka skäl att skapa ytterligare utrymme för att förstärka denna sektor med målsättningen att alla barn i förskole- och skolåldern skall få uppleva en teaterföreställning per termin.

I detta syfte föreslår vi att ytterligare 3 milj. kr. tillförs anslaget till *Riksteatern*, 1,8 milj. anslaget *Regionala och lokala teater-, dans- och musikinstitutioner* samt 2,5 milj. kr. anslaget till *fria grupper*. För de regionala och lokala institutionerna bör anslagsförstärkningen få formen av ytterligare 30 grundbelopp, vilka vi anser främst skall tilldelas de mindre institutionerna.

Våra förslag på teaterområdet innebär en sammanlagd anslagsförstärkning av 7,3 milj. kr.

9.12 Bidrag till vissa organisationer

Vi föreslår också att *Folkets husföreningarnas riksorganisation* får en anslagsuppräknings för att bl. a. öka sin verksamhet med utvecklingsarbete med dans i drogfri miljö samt annan verksamhet för barn och ungdom. Organisationen får i regeringens förslag ingen uppräknings av anslaget. Vi föreslår att 350000 kr. utöver regeringens förslag ställs till organisationens förfogande.

Folkparkernas centralorganisation har en omfattande verksamhet för barn och ungdom, vilken man begärt ytterligare medel för att utvidga. Vi föreslår att 1 milj. kr. anvisas för detta ändamål.

Genom våra förslag i det föregående kommer ökade krav att ställas på olika *centrumbildningar* att medverka i ett förnyelsearbete för att stärka barnkulturen. Flera av centrumbildningarna har också redovisat planer på en sådan inriktning av verksamheten. Vi anser det angeläget att dessa planer underlättas. Mot denna bakgrund föreslår vi att centrumbildningarna tilldelas sammanlagt 250000 kr. i ökat anslag.

10 Det familjeekonomiska stödet

Under den borgerliga regeringens perioden har barnfamiljernas ekonomiska standard utvecklats negativt. I en rapport om fördelningspolitiken under de borgerliga åren, utarbetad av vårt parti, redovisas följande om utvecklingen av reallt disponibla inkomster 1973–1980 för några olika, representativa hushåll (1980 års priser):

	Förändringar				
	1973	1976	1980	1973–76	1976–80
Familjetyp Tekniker och kontorist ¹ , två barn	86 177	93 138	85 249	+ 8,0%	-8,5%
Verkstadsar- betare och butikskassörska ¹ , två barn	73 675	80 966	74 182	+ 9,9%	-8,4%
Ensamstående butikskassörska, ett barn	54 323	60 380	57 721	+11,1%	-4,4%

¹ Halvtidsarbetande

Mellan 1973 och 1976 fick således alla hushållstyper en påtaglig standardförbättring. Mellan 1976 och 1980 har de i stället fått en kraftig standardförsämring. Utsikterna för 1981 pekar enligt regeringens egna bedömningar på fortsatta försämringar.

Flera faktorer har bidragit till denna utveckling: bl. a. reallönesänkningarna och den minskade betydelsen av bostadsstödet. Från december 1975 till maj 1980 har således antalet barnfamiljer med bostadsbidrag minskat från 570 000 till 392 000, dvs. med nästan 180 000. Den 1 januari 1981 har, genom den borgerliga riksdagsmajoritetens beslut, ytterligare försämringar inträffat för de ensamstående. För nästa budgetår kommer statens direkta medverkan i bostadsstödet att ytterligare minska. Anslaget minskar nämligen från 1 620 milj. kr. till 1 100 milj. kr.

Bostadsstödet är ett av de direkta medel staten förfogar över för att stödja barnfamiljerna. Särskilt i en tid då statsfinanserna är underminerade och endast begränsade resurser kan avsättas kan förstärkningar av god effekt här ske till förhållandevis begränsade kostnader. Av dessa skäl föreslås från socialdemokratiskt håll i en särskild motion förstärkningar av bostadsstödet. Förslagen innebär följande.

Som nyss nämnts har bostadsstödet till de ensamstående föräldrarna sänkts väsentligt fr. o. m. i år. I vår motion förordas en återgång till samma nedre inkomstgräns för alla barnfamiljer (41 000 kr.). Förslaget innebär att bostadsbidraget, jämfört med nu, kommer att öka med upp till 1 650 kr. om året för ensamstående med ett barn som i dag ligger under den föreslagna inkomstgränsen. Vidare innebär förslaget en höjning av den övre inkomst-

gränsen med 3000 kr. utöver regeringen (till 65000). En sådan ökning är betydelsefull för stora grupper av inkomstagare i "vanliga inkomstlagen".

Den viktigaste förbättringen av familjeekonomin måste dock ske genom att det blir en omläggning av den ekonomiska politiken.

11 Hemställan

Hemställan rörande avsnitten 5, 6, 8, 9, 10 görs i särskilda motioner.

Med stöd av det anförda hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär en utredning om ett informationssystem om barns levnadsförhållanden och förstärkning av forskningsresurser i enlighet med vad som anförts i motionen.
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om åtgärder inom barnhälsovården m. m..
3. att riksdagen hos regeringen begär riktlinjer för den fortsatta utbyggnaden av barnomsorgen i enlighet med vad som anförts i motionen.
4. att riksdagen till *Särskilda insatser för förskolan* (socialdepartementet) för budgetåret 1981/82 anvisar ett reservationsanslag av 100000000 kr..
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förskolans pedagogiska verksamhet m. m.

Stockholm den 26 januari 1981

OLOF PALME (s)

CURT BOSTRÖM (s)

INGVAR CARLSSON (s)

HANS GUSTAFSSON (s)

LILLY HANSSON (s)

LENA HJELM-WALLÉN (s)

PAUL JANSSON (s)

GÖRAN KARLSSON (s)

OLLE WESTBERG (s)

i Hofors

MAJ-LIS LANDBERG (s)

ESSEN LINDAHL (s)

LISA MATTSON (s)

THAGE PETERSON (s)

ANNA-GRETA SKANTZ (s)

INGVAR SVANBERG (s)

LARS ULANDER (s)

VALTER KRISTENSON (s)

